

Αρ 78

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

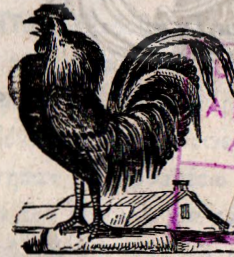
ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΟΣ

ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΔΥΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣ **ΤΙΤΟΝ** ΜΙΑΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ,

πρὸς

Ἀρχῶν καὶ διδασκαλῶν τῶν ἀναγινωσκόντων αὐτάς.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

934/4510

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

(Ὀδὸς Ἀδριανοῦ ἀριθ. 153.)

1866.

85 A
ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΙ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΟΣ

ΤΙΜΟΝΑ ΚΑΙ ΤΙΤΟΝ ΜΑΡΤΙΝ

ΕΠΙΣΤΑΤΟΝ ΤΟΥ ΑΠΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΑΤΟΥ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΑΤΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΑΤΟΥ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΟΓΟΥ ΠΑΤΑΤΟΥ

(Οδο: Αγίου Σπυρίδωνος 133)

1860

ΠΡΟΣ ΤΙΤΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ.

Μί' ἀπὸ τὰς ἐξῆς τρεῖς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ Πρὸς Τίτον, ἐξεδόθη μὲ νέαν μετάφρασιν εἰς τὸν τρίτον τόμον τῶν Ἀτάκτων, ὅπου ἐφανερόνα καὶ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν τοῦ ἱεροῦ Ἀγίουσίνου.

Ἐκ ταύτης λαβόντες ἀφορμὴν εἰνὲς ἀπὸ τοῦ δμογενεῖς μ' ἐπαρεκίνησαν νὰ προσθέσω εἰς τὴν προεκδομένην Πρὸς Τίτον τοῦ Παύλου καὶ τὰς δύο Πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολάς τοῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ τὰς ἐκδώσω τόμον χωριστὸν εἰς χρῆσιν τοῦ Κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Τὸν τόμον τοῦτον προσφέρω σήμερον εἰς τοὺς σεβασμίους ἡμῶν ἱερεῖς.

Εἰς τοῦ κειμένου τὴν νέαν μετάφρασιν, ἐπρόσθεσα καὶ τὴν παλαιάν, καὶ τὰς κριθείσας ἀναγκαίας ἐξηγήσεις, ὡς ἔπραξα εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς Πρὸς Τίτον, πλατυτέρας ὅμως καὶ διεξοδικωτέρας πολὺ, ἐρανησιμένας

ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ νεωτέρους ἄλλους ἐξηγητὰς, ἱκανὰς νὰ σαφηνίσωσι καὶ εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ εἰς τοὺς κοσμικοὺς τὸν νοῦν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀποστόλου.

Λέγων, ἱερεῖς, δὲν νοῶ τοὺς ὁπωσοῦν λογίους ἡμῶν ἐκκλησιαστικοὺς. Οὗτοι δὲν ἔχουν χρεῖαν ἐξηγητοῦ τῆς Νέας Διαθήκης, ἀναγινώσκοντες καὶ γινώσκοντες αὐτήν. «Ὁὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες». (Ματθ. θ'. 12.)

Οἱ κακῶς ἔχοντες ὅμως οὗτοι, διὰ τὴν παρελθοῦσαν πολυχρόνιον καὶ κοινὴν τῆς Ἑλλάδος δυστοχίαν, εἶναι πολλοὶ ἐκ τῶν ἱερωμένων, καὶ πλειότεροι ἔτι ἐκ τῆς τάξεως τῶν κοσμικῶν. Ὅλων ἡμῶν ἡ ἀρρώστια τοῦ λογικοῦ, ἐκακώσθησε τόσον, ὥστε φουθερίζει νὰ πνίξῃ τὴν εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἐπιστολάς παραγγελλομένην ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον «Ἵγχαίνουσαν διδασκαλίαν» (Α'. Τιμοθ. ζ'. 3. Τιτ. α'. 9), καὶ νὰ σθέτῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀπὸ τῆς γῆς. Διότι ἐὰν εἶπεν ὁ Χριστὸς, ὅτι «Πόλαι ἄθου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς» (Ματθ. ιε'. 18.) τοῦ αὐτοῦ ὅμως λόγος εἶναι καὶ τὸ, «Πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;» (Λουκ. ιη' 8.) Τὸ πρῶτον σημαίνει, ὅτι ἡ διδασκαλία του ἰκέλει μένει ἀθάνατος, διότι στηρίζεται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, καὶ ἀκολουθῶς εἰς τὴν περιέρουσιν ὅλας τὰς ἀρετὰς ἰσόνομον δικαιοσύνην, ἐκ τῆς ὁποίας μόνης κρέματα τοῦ ἀνθρώπου ἡ εὐδαιμονία τὸ δεύτερον, ὅτι καὶ μέλλει ὅμως ποτὲ ἡ Ἵγχαίνουσα διδασκαλία ν' ἀρρωστήσῃ τόσον, ὥστε νὰ φουθερίξῃ θάνατον.

Δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον ἡ ἀληθὴς ἠθικὴ τοῦ Χριστοῦ ἀρρωστεῖ βαρυτάτην ἀρρω-

στίαν, εἰς δὲ τοὺς Δυτικούς χριστιανοὺς καὶ πνέει τὰ λοι-
 σθία· εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν προξενηθεῖσαν πρῶτον ἀπὸ τὸν
 ζυγὸν τῶν Γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων, ἔπειτα τῶν
 Τούρκων, ἀπαιδεύσαν, εἰς δὲ τοὺς Δυτικούς, διότι αὐτὴ
 ἡ λεγομένη κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἡβρώστητε
 πρώτῃ· καὶ τῆς κεφαλῆς αἱ ψυχικαί, ὡς καὶ αἱ σωματι-
 καὶ ἀβρώστιαί, εἶναι αἱ κινδυνωδέστεραι. Ἀπολακτί-
 σασα τὸ θεμελιῶδες τοῦ Χριστοῦ παράγγελμα εἰς τοὺς
 μέλλοντας νὰ τὸν διαδεχθῶσι προσετώτας τῆς ἐκκλη-
 σίας, « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τού-
 του », ἐτόλμησε νὰ προσκολλήσῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν
 πατρικὴν ἐξουσίαν, νὰ συγκροτήσῃ ἱεροδρακτικὴν αὐ-
 λὴν (1) μὲ ὑποδυναστας ἱερωμένους αὐλικούς πολλούς,
 οἱ ὅποιοι ἐξ ἀνάγκης διὰ νὰ κρατῶσι καὶ νὰ τρέψωσι
 τὴν ἐξουσίαν, ἐπενόησαν νὰ κάμωσι « Πορισμὸν τὴν εὐ-
 σέβειαν » ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος (Α΄ Τιμοθ. ζ', 5.) νὰ
 τρέψωσι τὴν ἀπαιδεύσαν τῶν λαῶν μὲ διδασκαλίαν ἀν-
 τιχριστιανικὰς, (Αὐτόθι δ' 1.) καὶ νὰ ἐρεθίζωσι τοὺς
 κοσμικοὺς δυναστας κατ' αὐτῶν, μὲ πρόφασιν ὅτι οἱ λαοὶ
 δὲν ὑποτάσσονται, ἀν δὲν κυβερνῶνται μὲ βλάβδον σι-
 δηρᾶν.

Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτων, ἄς ἐξετάσῃ τὴν ἐκ-
 κλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ τὰς κατὰ τὸν μεσαιῶνα πρά-
 ξεις τῶν ἱερωμένων Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν, καὶ ἄς
 τὰς παραβάλλῃ μὲ τὰς ἐσχάτως κινηθείσας εἰς τὴν Γαλ-
 λίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ταραχάς. Κατ' ἄλλο δὲν
 διαφέρουν ἀπὸ ταύτας ἐκεῖναι, πλὴν ὅτι οἱ τότε ταραχο-

(1) Ὅστε νὰ ἰνομάσῃ, δὲν ἤξεύρω τίς Ἴταλός, τὸν Πάπαν
 Μέγαν Τούρκον (ἤγγου Σουλτάνον) τῶν Χριστιανῶν, *Il grand
 Turco dei Christiani*. Ἰδε Fabric. *Biblioth. Græc. tom. VI,*
 pag. 457.

πιοὶ, ἦσαν τόσον ἰσχυρότεροι, ὅσον ἦτο πλειότερα ἡ ἀπαιδευσία τῶν λαῶν· οἱ δὲ σύγχρονοί μας δείχνονται τόσον παραχωδέστεροι, ὅσον μεγαλύτερον φόβον ἐμπνέει εἰς αὐτοὺς ἡ κυριεύσας τοὺς λαοὺς ἔρωσ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ χριστιανισμὸς σήμερον ὡς τὸν διδάσκουν αὐτοί, ἐκατάτησεν εἰς ἀληθινὸν φαρισαϊσμὸν· τῆς νέας Διαθήκης τὰ παραγγέλματα ἐμεταμρφώθησαν εἰς μαγικὰ ἐπωδάς, τὰς ὁποίας ἀρκεῖ ἢ ἀναγινώσκει ἢ ἢ ἀκούη ὁ χριστιανὸς, διὰ νὰ ὠφελῆται ἀπ' αὐτάς.

Οὕτως ἀνεγίνωσκον κ' ἐδίδασκον τοὺς μαθητάς των ἢ ἀναγινώσκωσι τὴν Παλαιὰν Διαθήκην οἱ Φαρισαῖοι, ἕως νὰ συρράπτωσι τὸν Δεκάλογον εἰς πιττάκια, ὀνομάζοντες αὐτὰ Φυλακτῆρια, καὶ νὰ τὰ στολιζῶνται, συνεριζόμενοι τίς ἄλλος ἄλλου νὰ τὰ φέρη πλατύτερα, ὡς τοὺς ἐλέγχει περὶ τούτων αὐτὸς ὁ Χριστὸς «Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιῶσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτῆρια αὐτῶν κτλ. (Ματθ. γγ'. δ.)

Μὲ τιαυτὰ φυλακτῆρια ἐδιδάσκετο ὁ χριστιανισμὸς καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν μεσαιῶνα, κατὰ μίμησιν τῶν ἐθνικῶν καὶ Φαρισαϊκῶν φυλακτηρίων. Ὁ Ἰερώνυμος, πατὴρ τῆς τετάρτης ἐκατονταετηρίδος, ὀνειδίζων δι' αὐτὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἐλεεινολογεῖ ἐνταυτῷ καὶ πολλοὺς συγχρόνους τοῦ χριστιανοῦς, στολιζομένους φυλακτῆρια, κατὰ μίμησιν τῶν Ἰουδαίων· «Τοῦτο (λέγει) μέχρι τῆς σήμερον δὲν παύουν τὰ δεισιδαίμονα γυναικάρια νὰ πράσσωσι καὶ μεταξὺ μας, μὲ μικρὰ εὐαγγελίου τομίδια, μὲ τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον, καὶ μὲ ἄλλα παρόμοια πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν μὲ ζῆλον Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι κατ' ἐπίγνωσιν» (1). Τιαυτὰ λέγουν κατὰ τῆς δεισιδαίμονίας τῶν

(1) Hoc apud nos superstitiosæ mulierculæ in parvulis

φυλακτηρίων καὶ οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἰερωνύμου, ὁ μέγας Βασιλείος, καὶ ὁ Χρυσόστομος (1).

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους βλέποντες οἱ πατέρες τὴν προχώρησιν τοῦ κακοῦ, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τὸ ἐμποδίσωσι καὶ μὲ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν κατὰ τὸ 367 ἔτος συγκροτηθεῖσαν ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδον, τῆς ὁποίας ὁ τριακοστὸς ἕκτος κανὼν (2) λέγει: «Ὁὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους ἢ ἑπασιδοὺς εἶναι ἢ μαθηματικοὺς (3), ἢ ἀστρολόγους ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτῆρια, ἅτινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν.» Τοὺς δὲ φοροῦντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἐκ-

evangelii et in crucis ligno, et istiusmodi rebus, quæ habent quidem zelum Dei, sed non juxta scientiam, usque hodie factitant. HIERONYM. apud MARTIN. Lexic. Philologic. tom. II, pag. 245.

(1) Ἰδὲ Βιβλ. Κανόν. τῆς Καθολικ. ἐκκλησ. μὲ τὰς σημειώσεις τοῦ Ἰουστέλλου, σελ. 215, καὶ τὸν SUICER. Thesaur. ecclesiast. tom. II. pag. 668.

(2) Ἰδὲ τὴν αὐτὴν Βιβλ. Κανόν. τῆς καθ. ἐκκλ. σελ. 110.

(3) Μαθηματικοὺς ὠνόμαζαν τότε, τοὺς δογματίζοντας καὶ διδάσκοντας, ὅτι κατὰ τὴν κίνησιν τούτων διοικεῖται ὁ κόσμος. Καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ διὰ τί ἐλέγοντο καὶ Ἀστρολόγοι, καὶ Γενεθλιακοί. Οἱ λαοπλάνοι οὗτοι, ἀπὸ τὴν σύμπτωσιν τῆς γεννήσεως τινὸς, μὲ τὴν κίνησιν ἢ θέσιν τῶν ἀστέρων, ἐπροφήτευσαν τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ τύχην ὠνομάζοντο ἀκόμη καὶ Χαλδαῖοι, διότι ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους πρώτους ἐσπουδάσθη ἡ Ἀστρονομία, ἔπειτα καὶ ἡ Ἀστρολογία (Στραβ. I, σελ. 23. XVI, σελ. 739, 762. XVII, σελ. 806). Τοὺς Χαλδαίους ἢ Μάγους ἐσέβοντο καὶ ἐσυμβουλευόντο εἰς τὰς πράξεις τῶν οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ ἢ βασιλεῖς (Πλουτάρχ. Μαρ. § 42, Σύλλ. § 37), καὶ καθεξῆς ὅλοι σχεδὸν οἱ Γραικορωμαῖοι χριστιανοὶ αὐτοκράτορες.

κλησίας ἐκελεύσαμεν.· Ἡ Μ' ὅλα ταῦτα ἡ δεισιδαιμονία, ἀντὶ νὰ παύσῃ ἐπρόβαιεν ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ χειρότερον.

Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ παύσῃ, ἐπειδὴ οἱ διδάσκαλοι τῆς δεισιδαιμονίας ἦσαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ κανὼν τῆς συνόδου ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους; Τούτων συνιδάσκαλοι ἔγιναν καὶ αὐτοὶ οἱ Γραικορωμαῖοι αὐτοκράτορες. Ἀπὸ τὴν ἀλλὴν αὐτῶν δὲν ἔλειπε ποτὲ καὶ κἀνένας λαοπλάνος, ἀζώμα καὶ ὄνομα φέρων Ἀστρολόγου, τὸν ὁποῖον ἐσυμβουλευέτο ὁ αὐτοκράτωρ εἰς ὅλας του τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς σωματικὰς του ἀρρώστιας. Διότι καὶ τοῦ σώματος αἱ ἀρρώστιαί ἐπιστεύοντο αἱ πλείότεραι τῶν δαιμονίων ἐνεργήματα, ἡ θεραπεία τῶν ὁποίων ἐχρειάζετο ἐξορκισμοὺς, ἐπωδάς καὶ φυλακτῆρια.

Καὶ οἱ ἐξορκισμοὶ δὲν ἐγίνοντο ἀπὸ μόνους τοὺς λεγομένους καὶ πιστευομένους μάγους· αὐτοὶ οἱ κατ' ἐπαγγελίαν ἰατροὶ ἐπίστευαν καὶ ἐπίστοναν τοὺς ἀρρώστους ὅτι τοὺς ἰάτρευαν μὲ γραμμένας καὶ περιδεμένας εἰς τὸν τράχηλον, τὰς χεῖρας ἢ τοὺς πόδας, ἐπωδάς ἀπὸ ῥήσεις τῆς Παλαιᾶς ἢ Νέας Διαθήκης, ἢ ἀπὸ λέξεις ἀσήμους συνωδευμένας ἀναιδῶς μὲ αὐτὸ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα. Τοιαύτας ἐπωδάς μετεχειρίζετο ὁ ἰατρός τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, Μάρκελλος ὁ ἐμπειρικός (1). Ὁ πολὺ σοφώτερος τοῦ Μαρκέλλου τὴν ἰατρικὴν Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανὸς ἐξώρκιζε τὴν ποδάγραν μὲ λόγια συνδεμένα μὲ τὴν ῥίζαν τοῦ ὑοσχυάμου εἰς φυλακτῆριον (2).

(1) SPRENGEL, Histoire de la Médecin. trad. Franç. tom. II, pag 204.

(2) "Ὀρκίζω σε [τὴν ῥίζαν] κατὰ τῶν ἁγίων ὀνομάτων, Ἰαὼ, Σαβαὼθ, Ἐλωῖ, Ἀδωναῖ κτλ." (Ἀλεξ. Τραλλ. XI, σελ. 659).

ἄλλοτε ἀρκεῖτο εἰς φωνὰς καὶ λέξεις ἀσήμεους (1).

Ἄπὸ τοιοῦτον χριστιανισμόν αὐτοκρατόρων, κληρικῶν, αὐτῶν τῶν ἱατρῶν, εὐκόλα συμπεραίνεται, ὅποιος ἔπρεπε νὰ ᾔηται ὁ χριστιανισμὸς τοῦ κοινοῦ λαοῦ. Καὶ τοῦτο ἐννοεῖ ὁ Χριστὸς λέγων, «Πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὕρησει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;» Δὲν τὴν ἐδιδάσκετο πλέον ὁ λαὸς ὡς τὴν διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον, στηριγμένην εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τὴν ἰσόνομον δικαιοσύνην, ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅτι καὶ μόνον ἀκούων τὸ εὐαγγέλιον, ἢ καὶ φέρων αὐτὸ ἢ καμμίαν αὐτοῦ ῥῆσιν, ὡς φυλακτήριον, εἰς τὸν κόλπον του, ἐδύνατο νὰ ἰατρεύσῃ καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς πολλὰς τῆς ψυχῆς του ἀρρώστιας, καὶ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ φυσικὰς φθορὰς καὶ αὐτὰ του τὰ κτήματα (2).

Καὶ ἐπειδὴ τὰ λόγια τῆς Νέας Διαθήκης, ὡς καὶ τῆς Παλαιᾶς, ἐπιστεύοντο ὡς ἔχοντα τὴν αὐτὴν δύναμιν μετῶν ἐθνικῶν τὰς ἐπιφορὰς καὶ τὰ φυλακτήρια, ἀκόλουθον ἦτο νὰ πολυπλασιάζεται καὶ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν, καὶ αἱ συνοδεύουσαι τὴν ἀνάγνωσιν λοιπαὶ ἱεροπραξίαι καὶ προσευχαὶ ἕως νὰ υπερβάλωσι καὶ τὰς μακρὰς ἐκεῖνας προσευχὰς, μετὰ τὰς ὁποίας οἱ Φαρισαῖοι ἐσφραγερίζοντο τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὄρφανῶν, ὡς τοὺς ἐλέγχει περὶ αὐτῶν ὁ Χριστὸς (3), ὀνομαζῶν αὐτάς βατ-

(1) Ὅποιοι ἦσαν: ἁ'Ιᾶζ, Ἐζβφ, Ζουὼν κτλ. (Ὁ αὐτ. αὐτ. σελ. 657).

(2) Προφυλακτικὸν ἀσφαλέςτατον, νὰ μὴν δευνίσῃ ὁ οἶνος, ἐπαρρηγέλλετο ἢ ἀπὸ τῶν 34 Ψαλμῶν ῥῆσις "γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος, ἐπιγραμμμένη εἰς τὸ σκέπασμα τοῦ πίθου (Ἴδ. Γεωπονικ. VII, 14).

(3) "Ὅδοι ὑμῶν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχόμενοι." Ματ. κγ'. 14.

τολογίας, και παραγγέλλων τους ιδίους αποστόλους να τὰς αποστρέφονται ὡς ἔθνικὰς (1).

Τοῦτο νοεῖ ὁ Αὐγουστίνος, πατήρ σύγχρονος τοῦ Ἱερωνύμου και τῶν λοιπῶν πρὸ μικροῦ ὀνομασθέντων πατέρων, ὅτε λέγει, ὅτι ὁ ζυγὸς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἦτο πολὺ πλέον ὑποφερτὸς, παρὰ τὸν ὁποῖον ἐσπούδασαν τινὲς σύγχρονοὶ του να ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ζυγόν (2). Καὶ ἐκ τούτου νοεῖται, διὰ τί παραγγέλλει εἰς τοὺς προσετώτας, ὡς ἴδαμεν ἀρχήτερα τὴν ἐπίμονον ἀνάγνωσιν τῶν τριῶν τούτων ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου σκοπὸν εἶχε δηλαδὴ να τοὺς διδάξῃ, ὅτι ἡ ἀληθοῦς θρησκεία μαρτυρεῖται πλέον ἀπὸ τὴν σύμφωνον μὲ τὰς ἀποστολικὰς παραγγελίας διαγωγὴν τῶν ἱερωμένων παρὰ ἀπὸ τὰς πολλὰς των προσευχὰς.

Τὸ πλῆθος τοῦτο φοβουμένη, και προβλέπουσα τὴν ἐπιπλέον αὔξησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων ἢ πρὸ μικροῦ ὀνομασθεῖσα ἐν Λαοδικεῖα σύνοδος δὲν συγχωρεῖ πλὴν μόνον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Παλαιᾶς και Νέας Διαθήκης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, λέγουσα βητικῶς. "Οὐ δεῖ ἰδιωτικὸς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς Παλαιᾶς και Καινῆς Διαθήκης." (Συνοδ. Λαοδ. καν. 59.)

Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὴν πέμπτην, ἕκτην και ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα, καθόσον ἐπληθύνοντο αἱ ἐκκλησίαι, τὰ μοναστήρια, και αἱ ἑορταί, κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον ἐπληθύνοντο οἱ κατηγορούμενοι ἀπὸ τὴν Σύνοδον

(1) "Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὡσπερ οἱ ἔθνικοὶ δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται κτλ." Ὁ Αὐτ. σ', 7.

(2) Αὐγουστίν. ἐπιστολ. 119, παρὰ τῷ M o s h e i m, Histoire ecclésiast. tom. I, pag. 399, trad. Franç. 1176.

Ἰδιωτικοὶ ψαλμοὶ καὶ ἑμακρύνοντο αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι, ἕωσοῦ τὰς ἕκαμαν ἀκόμη μακροτέρας αἱ περὶ τὴν ὀργόην πρῶτον φανέντες Ὑμνοδοὶ ἢ Μελογράφοι, ἤγουν οἱ ποιηταὶ τῶν Κανόνων, τῶν Ὁιδῶν καὶ ἄλλων τροπαρίων, περὶ τῶν ὁποίων θέλω λαλήσει μετ' ὀλίγον. Τοῦτους ἠκολούθησαν ἄλλοι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἀλώσεως, καὶ μᾶς τὰς ἀφήκασιν τόσο μακρὰς, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ δεισιδαίμονες τὰς φεύγουν, ἢ τὰς ἀκούουν, ὡς ἀληθεῖς ἐπιπόδες καὶ φυλακτῆρια, χωρὶς νὰ προσέχωσιν ὀλίγελα τὸν νοῦν εἰς αὐτάς. Αἱ ἐκκλησίαι γεμίζονται ἀπὸ ἀκρατὰς πολλοὺς, ἀλλ' ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἐξεύρουν, ὅτι ἡ ἀληθινὴ ἀκρόασις εἶναι ἡ ἐργασία τῆς προστασσομένης ἀπὸ τὸν νόμον δικαιοσύνης (1).

Ἄλλὰ τί θέλεις; τί ζητεῖς; ἤθελε τίς με ἐρωτήσῃ νὰ καταργήσωμεν τὰς ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη συνήθεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν μακρὰς Ἀκολουθίας; Ἄς με συγχωρήσῃ ὁ ἐρωτῶν πρὶν ἀποκριθῶ, νὰ τὸν ἀντερωτήσω κ' ἐγώ, ἂν συχνάζῃ αὐτὸς τὰς Ἀκολουθίας πάντοτε με εὐαρέστησιν ἂν παρουσιάξῃ ἀληθῶς καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς κρατεῖ τὸ σῶμά του παρὸν εἰς τὸ στασίδιον· ἂν δὲν ἐπρόκρινε πολλάκις νὰ ἐκκλησιάξεται εἰς ἐκείνους τοὺς ναοὺς, ὅπου ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς λειτουργεῖ γρηγορώτερα, καὶ ὁ ἀναγνώστης τῶν μακρῶν τοῦ ψαλτηρίου καθισμάτων τὰ ἀναγινώσκει με τὴν ταχύτητα, ὥστε νὰ μὴν ἐμπορῇ μηδὲ ὁ προσεκτικώτατος ἀκρατής νὰ διακρίνη φράσιν ἀπὸ φράσιν, ἢ λέξιν ἀπὸ λέξιν (2)· ἂν δὲν προ-

(1) "Ὅθι γὰρ οἱ ἀκραταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ θεῶν, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοθήρονται." Πρὸς Ῥωμ. β'. 13. Ἴδε καὶ Ἰακώβ. α', 22 25.

(2) Καὶ τοῦτο, διὰ νὰ δώσῃ καιρὸν καὶ τόπον εἰς τὴν ψαλμῳδίαν τῶν κανόνων. Ἐνθυμοῦμαι πολλάκις τὸν μακαρίτην

σμένῃ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Ἀκολουθίας μὲ σφοδροτέραν ἐπιθυμίαν ὅσῃς ἔχει ὁ φυλακισμένος νὰ ἴδῃ τῆς φυλακῆς τὴν θύραν ἀνοιγμένην. Τὸν ἐρωτῶ ἀκόμη, ἂν οἱ ὑπὲρ τὰ ἑπτακόσια ἔτη ζήσαντες χωρὶς Μηναῖα, Πεντηκοστάρια, Ἀνθολόγια, Παρακλητικὰς, Τριώδια, θησαυροὺς κανόνων, οἰκῶν, κοντακίων καὶ τόσων ἄλλων ποικίλων καὶ παντοδαπῶν ὕμνων χριστιανοί, ἦσαν ὀλιγώτερον χριστιανοὶ παρ' ἡμᾶς καὶ τελευταῖον ἂν οἱ ἀπόστολοι ἐνθυμούμενοι τοῦ διδασκάλου των τὸ «Δοκοῦσι γὰρ οὗτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται» (Ματθ. ς'. 7.) εἶχαν ἄδικον νὰ λέγωσι καὶ αὐτοὶ «Ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διὰ τοῦ νοῦς μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους ΚΑΤΗΧΗΣΩ, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ» (Α'. Πρὸς Κοριθ. ιδ'. 19.)

Τῶν μυρίων τούτων λόγων τὸ βᾶρος τὸ ὁποῖον ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος, κ' ἐφοβεῖτο ἔπειτα ὁ Αὐγουστῖνος, ἔπνιξε τὸν μόνον σκοπὸν τῆς Ἀκολουθίας καὶ κοινῆς συνάξεως, τὴν ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ, ἧγουν τὴν ἐξήγησιν τῆς εὐαγγελικῆς ἡθικῆς. Καὶ μαρτύριον τούτου εἶναι ἡ τότε συνοδεύουσα διαστροφή τῶν ἡθῶν τὸν πληθυσμὸν τῶν μακρῶν ἀκολουθιῶν καὶ προσευχῶν. Ὅταν δύο πράγματα βαδίξωσιν ἐν ἐξοπίσω τοῦ ἄλλου, συμπεραίνεται ὅτι ἐγεννήθησαν ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἢ πηγάζουν καὶ τὰ δύο ἀπὸ κοινὴν ἄλλην πηγῆν.

Ἡ κοινὴ πηγὴ αὕτη, μὴν ἀμφιβάλλωμεν, ἀνέβλυσεν

***, ἐφημέριον τῆς ἐνορίας μου. Εἶχε χάρισμα ἐξαίρετον νὰ ἀναγινώσκῃ μὲ τόσῃν ταχύτητά, ὥστε δὲν ἠκούετο ἀπὸ τὸ στόμα του φωνὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τρισμὸς συνεχῆς ὡς πριονίου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀψύχου ὀργάνου. Ἐκέρδαινε ὅμως τοῦτο, ὅτι ἐρῆμονεν ὅλας τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, γεμίζων ἀπὸ ἀροατὰς τὴν ἰδικήν του.

ἀπὸ τὴν δουλείαν, τῆς ὁποίας τὰ πικρὰ νάματα κατέκλυσαν τὴν παιδείαν, κ' ἐφαρμάκευσαν τοὺς ἀνθρώπους, διαιρέσαντες αὐτοὺς εἰς δύο τάγματα, τοὺς δεσπότας καὶ τοὺς δούλους.

Οἱ δεσπότες μεταχειριζόμενοι τὸν χριστιανισμόν, ὡς ὄργανον τῆς τυραννίας, ἐκατάφευγαν ὡς εἰς ἐπιφθὰς τὰς προσευχάς· οἱ δούλοι, ἀναγκασμένοι νὰ συναδικῶσι μὲ τοὺς δεσπότες (1), ἐμακροπροσεύχοντο καὶ οὗτοι, νομίζοντες ἱκανὴν τὴν προσευχὴν, ὡς ἐπιφθὴν, νὰ θεραπεύσῃ τῶν ἀδικημάτων τὴν συνείδησιν. Ἡ ἀληθὴς αὐτῆς θεραπεία ἦτο, νὰ ἱκανοποιήσωσι τοὺς ἀδικηθέντας, καὶ νὰ ἀπέχωσι τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τὴν ἀδικίαν· ἀλλὰ τοιαύτην θεραπείαν πῶς ἐδύνατο νὰ τὴν δεχθῆ ὁ ἄδικος, ὅποτε οὐδ' αὐτὸς ὁ πνευματικὸς τοῦ ἱατροῦ ἦτον ἱκανὸς νὰ τὴν συμβουλεύσῃ.

Ἐπενόησαν λοιπὸν ἐδκολωτέραν ἄλλην ἱατροίαν, τὰς μακρὰς προσευχάς, μὲ καταφρόνησιν ἀναγκαιοτέρων ἄλλων καθηκόντων τοῦ βίου ἀλλ' ὄχι πλέον τόσον βαρείας οὐδ' αὐτάς, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀπαγγέλλων τὰς ἀπάγγελθεν «Ὡς χαλκὸς ἠχῶν», (Α'. Πρὸς Κορινθ. ιγ'. 1.) καὶ ὁ ἀκριατὴς ἐσυγχωρεῖτο νὰ τὰς ἀκούῃ ὡς ἠχήματα χαλκοῦ, ὡς ἐπιφθὰς μαγικάς, χωρὶς νὰ προσέχη οὐδόλως εἰς αὐτάς· μακρὰς νηστείας ἀλλὰ καὶ αὐτάς ὑποφερτάς κατὰ πολλοὺς τρόπους, ἐπειδὴ ἐπεριορίζοντο αἱ πλεό-τεραι εἰς διάκρισιν, καὶ ὄχι εἰς ἀποχὴν βρωμάτων· πολλὰς ἐλεημοσύνας, ἐπιβαλλομένας ὁμῶς τὸ πλέον εἰς τοὺς πλουσίους, καὶ τοιαύτας τὴν φύσιν, ἀπὸ τὰς ὁποίας οὔτε οἱ ἀληθῶς ἄξιοι ἐλεημοσύνης ἐλεοῦντο, οὔτε οἱ ἀδικημένοι ἐπληρόνοντο τίποτε, ἐπειδὴ κατεδαπανῶντο·

(1) «Βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι.» Παροιμ. Σολομ. κθ'.

ὅλοι εἰς πληρωμὴν καὶ πολυπλασιασμόν τῶν πνευματικῶν ἰατρῶν. Διὰ τοὺς ἰατροὺς τούτους ἐκτίσθησαν, καὶ πλουσίως ἐπροικίσθησαν, πολλὰ μοναστήρια, ἀνηγέρθησαν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν πολλοὶ ναοί· καὶ διὰ τὰς ἀκρίτους ταύτας δαπάνας ἐπληθύνθησαν καὶ οἱ ἱατροὶ μὲ μεγάλην βλάβην τῶν ἀρρώστων.

Πολλῶν ἰατρῶν εἴσοδος μ' ἀπόλεσε

Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἀργία τῶν ἀκρίτως ἐλεουμένων, καὶ ὁ θεατρικὸς κομπασμὸς τῶν ἐλεούντων, ὡς ἔχαμναν οἱ Φαρισαῖοι «Πρὸς τὸ θεαθῆναι, ὅπως δοξασιῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων» (Μαθ. ς'. 1—4.).

Ἄλλὰ μὴ πλανώμεθα· «θεὸς οὐ μυκτηρίζεται· ὁ γὰρ ἔάν σπεῖρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει» (Πρὸς Γαλάτ. ς'. 7.) Ὅποιά τις σπέρματα χύσῃ εἰς τὴν γῆν, τοιούτους μέλλει καὶ καρποὺς νὰ θερίσῃ. Ἀπὸ τὰς μακρὰς τῶν Γραικορωμαίων προσευχὰς καὶ νηστείας, τὰς πολλὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ πολλὰ τῶν μοναστήρια, συνωδευμένα μὲ τὴν καταδυναστείαν τῶν ΘΕΙΩΝ (ὡς τοὺς ἐπωνόμαζαν) αὐτοκρατόρων, μὲ τὰς ἀδικίας τῶν εὐγενεστάτων καὶ ἐκλαμπροτάτων αὐλικῶν, μὲ τὴν παντελεῆ τῆς παιδείας καταφρόνησιν, καὶ μὲ τὴν διαφθορὰν ὅλου τοῦ λαοῦ, ἀνεφύτρωσαν οἱ Τοῦρκοι, τοῦτο μόνον διαφέροντες ἀπὸ τοῦ Γραικορωμαίου θεοῦ δεσπότης, ὅτι ἦσαν ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόγλωσσοι, διὰ νὰ πληρωθῇ καὶ κατὰ τοῦτο ἡ προφητικὴ κατάρα «Ἐποξεῖ ἐπὶ σὲ κύριος ἔθνος μακρόθεν ἀπ' ἐσχάτων τῆς γῆς, ὡσεὶ ὄρμημα ἀετοῦ, ἔθνος, οὗ οὐκ ἀκούσῃ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἔθνος ἀναιδὲς προσώπῳ, ὅστις οὐ θαυμάσει πρόσωπον πρεσβύτου καὶ νέον οὐκ ἐλεήσει» κ.τ.λ. (Δευτερονόμ. κή. 49.)

Ἐνόσῳ τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀνελεῆμον ἔθνος τοῦτο μᾶς ἐτυ-

ράννει, ἡμεῖς οἱ πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν αὐξάναμεν τὴν ἐκ τῆς κακῆς παιδικῆς ἀγωγῆς ψυχικὴν ἀρρώστιαν μὲ τὴν ἀπὸ τοῦ γῆρας φυσικὴν ἀσθένειαν τοῦ νοῦ· καὶ πολλοὺς ἐξ ἡμῶν παρὰ τὴν περιτομὴν ἄλλο τι σχεδὸν δὲν ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ Τούρκου. Καταδυναστεύοντες τοὺς ἀδυνατωτέρους ἡμῶν, ὡς ἐκεῖνοι, ἄδικοι καὶ πλεονέκται, ὡς ἐκεῖνοι, ἄρπαγες τῶν ἀλλοτρίων, ὡς ἐκεῖνοι, παρόμοια καὶ ὡς ἐκεῖνοι, ἐτολμούσαμεν νὰ ὑψώνωμεν εἰς τὸν Θεὸν ὄχι χεῖρας δόσιους (Α'. Πρὸς Τιμόθ. β'. 8.), ἀλλὰ χεῖρας μολυσμένας καὶ ψυχὴν καυτηριασμένην· καὶ ἀπὸ τὰς μακρὰς ἡμῶν ἀκολουθίας καὶ προσευχὰς ἠλπίζαμεν τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀπόπλυσιν τῶν τόσων μολυσμῶν.

Ὅταν οἱ πρεσβύτεροι ἦναι τοιοῦτοι, ὅστις ἀμφιβάλλει δοποῖο πρέπει νὰ ἦναι οἱ νεώτεροι, ἅς τὸ μάθη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα (1). «Ὅπου ἀναισχυντοῦσι γέροντες, ἀνάγκη καὶ νέους ἐνταῦθα εἶναι ἀναιδεστάτους.»

Καὶ ἂν οὐδὲ τοῦτο ἀρκῆ νὰ τὸν πείσῃ, ἃ παρατηρήσῃ ὅσα ἐσυνέβησαν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀπὸ τὸν τύραννον ἀποστασίας ἡμῶν ἕως τῆς παρούσης ὥρας. Ἐλευθερώσαμεν τὴν Ἑλληνικὴν γῆν ἀπὸ τοῦ Τούρκου· ἀλλὰ πόσοι καὶ ποῖοι ἐξ ἡμῶν ἐλευθέρωσαν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀπὸ τὰ μιὰρὰ τῶν Τούρκων φρονήματα; Ἡ τυραννικὴ φιλοπρωτεία μᾶς κατέχει σχεδὸν ὅλους· ἡ πλεονεξία ἐμόλυνε πολλῶν καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ἡ φιληθονία προσμένει τῶν ὅπλων τὴν ἀργίαν, νὰ δείξῃ καὶ αὐτὴ τὴν ἐξουσίαν τῆς, ἂν δὲν τὴν ἔδειξεν ἀκόμη. Ἐλευθερίαν ἐνομίσαμεν, ὄχι τὴν ἰσόνομον κατάστασιν τῶν πολιτῶν, ὅπου κάνεις μῆτε νὰ ἀδικῆ, μῆτε νὰ ἀδι-

(1) Περὶ Νομ. V. σελ. 729. *ἡμεῖς οἱ πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν αὐξάναμεν τὴν ἐκ τῆς κακῆς παιδικῆς ἀγωγῆς ψυχικὴν ἀρρώστιαν μὲ τὴν ἀπὸ τοῦ γῆρας φυσικὴν ἀσθένειαν τοῦ νοῦ· καὶ πολλοὺς ἐξ ἡμῶν παρὰ τὴν περιτομὴν ἄλλο τι σχεδὸν δὲν ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ Τούρκου.* (1)

κῆται, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν νὰ πράσσωμεν ὅτι θέλομεν, ὡς οἱ ποτὲ ὄνειδισθέντες διὰ τὴν κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας ἀνόητοι Κερκυραῖοι (1). Κομπάζομεν, ὡς ἐκεῖνοί, εἰς ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἐμολύναμεν μὲ τὰ βρωμερὰ τῶν τυράννων καὶ τῶν τυραννουμένων ἡθῆ. Τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας ἢ ἀπόκτησις δὲν εἶναι μέγα κατόρθωμα· καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα ἐλευθερόνονται πολυλάκις μὲ τὰ φυσικὰ τῶν θπια ἀπὸ τὸν κυνηγόν, ἢ βασανιστὴν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος τότε μόνον ἀληθῶς δύναται νὰ καυχῆθῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν του, ὅταν κατασταθῇ καὶ καλὸς νὰ τὴν φυλάξῃ· καὶ ἡ φυλακὴ τῆς χωρὶς ἀρετὴν εἶναι ἀδύνατος.

Ἀπὸ τὰ πολιτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ὅσα σήμερον νομίζονται ἐλεύθερα, τὴν ἀπέκτησαν καὶ τὴν φυλάσσουν μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας καὶ τὴν ἀδειαν νὰ φανερόνῃ ὅστις θέλει διὰ τοῦ τύπου τὰς γινομένας ἀδικίας, νὰ μαστίξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων τοὺς παρανόμους, καὶ νὰ συμβουλεύῃ τοὺς συμπολίτας του τὰ ἀληθῶς συμφέροντα εἰς καθένα μερικῶς καὶ εἰς ὅλην ἑνταυτῶ τὴν πολιτείαν.

Ποῖον ἐκ τούτων τῶν μέσων ἐμεταχειρίσθημεν; Δέκα ἔτη ὀλόκληρα ἐπέρασαν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ σχολεῖον ἐπιστημῶν ἔξαρτισμένον, ὡς πρέπει, δὲν ἐκαταστήσαμεν ἀκόμη, μ' ὅλον ὅτι δὲν μᾶς λείπουν διδάσκαλοι. Ἡ διὰ τῆς τυπογραφίας ὠφέλεια κατ' ἀρχὰς ἐφάνη ὀλίγη, διότι καὶ ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἔχοντες τὴν ἐπιστήμην νὰ μεταχειρίζωνται τὸ ἱερὸν αὐτῆς ὄπλον· ἀλλὰ τῶρα ὅτε ἤρχισαν νὰ παιδεύωνται οἱ ἐφημεριδογράφοί μας τὴν ἐπιστήμην, διὰ τί δεσμεύεται καὶ ἡ γλῶσσα

(1) Ἴδε Στράβ. Γεωγραφ. VII. σελ. 329.

καὶ ὁ κάλαμος αὐτῶν ἀπὸ αὐθαιρέτους καὶ δεσποτικοῦς νόμους; νόμους τόσον ἀλευθρίους, ὅσον τούτους τρέμοντες πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διατρέθοντας εἰς τὴν Εὐρώπῃν φωτισμένους νέους μας δὲν τολμοῦν νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ διασπείρωσιν εἰς αὐτὴν τὰ φωτῶτα των. Ἔως πότε μέλλομεν νὰ ὑποφέρωμεν τὰ τόσα κακά; Εἶναι τάχα ἀνίατα, καὶ κατὰ τὴν προφητικὴν κατάραν, «Ὅυκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους» (Ἡσαίου, α. 6.) εἰς τὰς ὀδυνηράς μας πληγὰς;

Μὴ γένοιτο! Καὶ τὸ μάλαγμα καὶ τὸ ἔλαιον καὶ οἱ κατάδεσμοὶ σώζονται εἰς αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον καὶ εἰς τῶν ἀποστόλων τοὺς λόγους· ἀποστροφή πάσης ἀδικίας (1), πείνα καὶ δίψα τῆς δικαιοσύνης (2), ἰσότης καὶ φιλότης. Ἀλλὰ χρειάζονται καὶ ἰατροὶ ὡς οἱ ἀπόστολοι, ὑγιαίνοντες αὐτοὶ, διὰ νὰ θεραπεύσωσιν τὴν κοινὴν ἀρρώστίαν. Καὶ τοιοῦτοι ἰατροὶ προσμένονται ἀπὸ τὸ ἱερατεῖον. Ὁ ἱερός ἡμῶν κληρὸς δύναται πολὺ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι μάλιστα ἐξ αὐτῶν μετέχουν ὀπισθοῦν ἀπὸ σοφίαν προγονικὴν, καὶ γνωρίζουν ἀκριβῶς τὴν χριστιανικὴν παιδείαν, ἥτις δὲν εἶν' ἄλλη παρὰ Ἡ ἐν δικαιοσύνῃ παιδεία (Πρὸς Τιμόθ. γ. 16.). Οἱ τοιοῦτοι ἐμποροῦν νὰ κατορθώσωσιν τὴν θεραπείαν τόσον εὐκολώτερα, ὅσον κρατοῦν αὐτοὶ καὶ τὰ ὄργανα τῆς θεραπείας εἰς τὰς χεῖράς των, τὴν ἐπ' ἐκκλησίας κήρυξιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ εὐαγγελίου.

(1) "Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ" Β'. Πρὸς Τιμόθ. 6'. 19.

(2) "Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην" Ματθ. 6. 6.

Οἱ ἐξηγηταὶ τοῦ εὐαγγελίου χρεωστοῦν πρὸ πάντων, νὰ πολεμῶσιν ἀκαταπαύστως τὰς δεισιδαιμονίας, νὰ διδάσκωσι καθημέραν τὸν λαὸν, νὰ μὴ προσμένη τὴν σωτηρίαν του μῆτ' ἀπὸ μακρὰς ἀκολουθίας καὶ προσευχᾶς, μῆτ' ἀπὸ μακρὰς νηστείας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πλήρωσιν τῆς διδασκομένης ἀπὸ τὸν Χριστὸν ἀδελφικῆς ἰσότητος, ἀγάπης, εἰρήνης, δικαιοσύνης, ἰσοπολιτείας. Ὅτι παράλειψις εὐλογος ἀκολουθίας ἢ νηστείας, τοῦ εἶναι συγχωρημένη· ἀλλὰ νὰ ὑβρίσῃ, νὰ λυπήσῃ, νὰ καταφρονήσῃ, εἰς ἓνα λόγον νὰ ἀδικήσῃ τὸν ἀδελφόν του, δὲν τοῦ συγχωρεῖται κατ' οὐδένα τρόπον· ὅτι ὁ ἀληθὴς χριστιανισμὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ ἀλήθεια (Ἰωάν. δ'. 23, 24.) καὶ οἱ ἐπαγγελλόμενοι αὐτὸν, χρεωστοῦν νὰ λατρεύωσι τὸν Θεὸν μὲ πνεῦμα καὶ ἀλήθειαν, νὰ κρίνωσι δευτερευόντως τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ὡς ἀδελφοὺς, ἐπειδὴ κρίνουν ἑκείνον ὡς κοινὸν πάντων πατέρα· ὅτι ἡ λεγομένη βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι «Βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη» (Πρὸς Ῥωμ. ιδ'. 17.)

Τοιαῦτα καὶ τσαῦτα σωτήρια καλὰ δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν λαὸν ὁ πνευματικὸς ἰατρός. Ἀλλὰ, καθὼς εἶπα, διὰ νὰ ἰατρεύσῃ τοὺς ἀρρώστούοντας, χρεωστεῖ πρῶτος αὐτὸς νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἰδίας του υγείας, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς κάνα νὰ τὸν εἴπῃ καταφρονητικῶς τὸ

Ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἔλκεσι βρώων (1)

Καὶ ὑπομονή, ἂν ἡ καταφρόνησις ἔμεινεν εἰς τὸν ἐλκωμένον. Ἀλλὰ ἡ πείρα μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι ὅπου εὐρίσκονται πολλοὶ τοιοῦτοι, ἡ καταφρόνησις δὲν ἀργεῖ νὰ διαδοθῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν. Οἱ βλασφημούμενοι

(1) Εὐριπίδ. παρὰ Σουῖδ. τόμ. 1. σελ. 905.

ἔρεϊς γίνονται αἴτιοι νὰ βλασφημηῆται καὶ ἡ θρησκεία (Πρὸς Ῥωμ. β'. 24.) Πῶς ἔχει ὁ διδάσκαλος νὰ πείσῃ τὸν διδασκόμενον νὰ φεύγῃ τὴν φιληδονίαν, ἂν αὐτὸς καὶ εἰς τὴν τροφὴν καὶ εἰς τὰ φορέματα, καὶ εἰς ὄλας τοῦ τὰς πράξεις δεῖχνεται δούλος τῆς ἡδονῆς; πῶς τὴν φιλοχρηματίαν, ἔὰν αὐτὸς νομίζῃ πορισμὸν τὴν εὐσέθειαν (Α'. Πρὸς Τιμόθ. ζ'. 5.), καὶ τολμᾷ νὰ μεταβάλλῃ τῆς προσευχῆς τὸν οἶκον εἰς σπήλαιον ληστῶν; (Ματθ. κβ'. 13.) πῶς τὴν φιλαρχίαν, ἔὰν αὐτὸς ἀγαπᾷ, ὡς οἱ Φαρισαῖοι, τὰς πρωτοκαθεδρίας, καὶ τοὺς υπερβόγκους τίτλους; (Ματθ. κγ'. 6—10.).

Ἡ ἐξήγησις τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν λόγων πρέπει νὰ σκοπῆ κυρίως καὶ καθ' αὐτὸ τὴν διόρθωσιν τῶν ἠθῶν, καὶ νὰ γίνεται πολυτρόπως, ἀρμοσμένη εἰς τὸ γένος, εἰς τὴν ἡλικίαν, εἰς τοῦ βίου τὸ ἐπάγγελμα, ἢ τὴν κατάστασιν τοῦ διδασκόμενου. Δὲν ἀρμόζει ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς διδασκαλίας εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας, εἰς νέους καὶ γέροντας, εἰς ἐμπόρους καὶ τεχνίτας, εἰς ἄρχοντας καὶ ὑπηκόους, εἰς σοφοὺς καὶ ἀσόφους. Κατὰ τὸν διδασκόμενον χρεωστεῖ καὶ ὁ διδάσκων νὰ μεταβάλλῃ τὴν φράσιν τῆς διδασκαλίας, τοῦτο μόνον φυλάσσω ἀμετάβλητον εἰς ὅλους, τὴν φυλακὴν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ τοῦτο νοεῖ ὁ Ἀπόστολος ὅποτε λέγει «Τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω» (Α'. Πρὸς Κορινθ. θ'. 22.), ὅχι καθὼς τὸ ἐννοοῦσαν οἱ παλαιοὶ καὶ τὸ νοοῦν οἱ νέοι Φαρισαῖοι, νὰ συμμεταβάλλεται, ὡς ὁ χαμαιλέων, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ προσηλύτου, νὰ τοῦ κνήθῃ τὰς ἀκοὰς (Β'. Πρὸς Τιμόθ. δ'. 3), καὶ νὰ τὸν κατασταίῃ «Υἷὸν γεέννης διπλότερον αὐτοῦ». (Ματθ. κγ'. 15.). Εἰς τοιαύτας τῆς Γραφῆς παρεξηγήσεις στηρίζεται ὅλη τῶν νέων τούτων Φαρι-

σαίον, ἢ διδασκαλία. Τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γίνονται, σπου-
δάζοντες νὰ φθείρωσι τοὺς πάντας.

Καὶ εἶναι σημειώσεως ἄξιον διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ
ἐξηγῶσι τὰς γραφὰς τοῦτο, ὅτι οἱ σχεδὸν αἱ αἱρέσεις,
ὅτι τῶν λαοπλάνων αἱ μηχανουργίαι, ὅτι τῶν δεισι-
δαιμόνων αἱ μωραὶ παρατηρήσεις, στηρίζονται εἰς τινὸς
εὐαγγελικοῦ ἢ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ διεστραμμένην ἐξή-
γησιν. (1)

Ἐν ἄλλο, ὅχι ὀλιγώτερον βλαβερὸν εἰς τὴν διδασχὴν
τοῦ εὐαγγελίου, εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ ἄλ-
ληγορικὴ λεγομένη ἐξήγησις, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἔγει-
νεν ὁ Ὠριγένης, λαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους (2).
Οἱ ὀνομαζόμενοι τούτων θ ε ρ α π ε υ τ α ἰ, εἶδος μισαν-
θρώπων ἀσκητῶν (3) ἐμεταχειρίζοντο πολὺ, ὡς μαρτυ-
ρεῖ ὁ Ἰουδαῖος Φίλων (4), εἰς ἐξήγησιν τῆς Παλαιᾶς γρα-
φῆς τὴν ἀλληγορίαν. Τούτους ἀκολουθήσαντες μετέπειτα
καὶ τινὲς ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας ἐμεταχει-
ρίσθησαν ὑπὲρ τὸ μέτρον τὴν ἀλληγορικὴν ἐξήγησιν,
μ' ὅλον ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἐπαράγγελλε τὸ ἐναντίον.

(1) Παραδείγματα χάριν, ἀπὸ τὴν παρεξήγησιν τοῦ "Α-
νάγκασον εἰσελθεῖν" (Λουκ. ιδ'. 23) ἐγεννήθησαν οἱ κατ' ἄλ-
λήλων διωγμοὶ τῶν διαφόρων αἱρέσεων, καὶ εἰς τὴν Ἀνατο-
λὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, καὶ τελευταῖον ἡ αἰμοβόρος ἸΕΡΑ
ΕΞΕΤΑΣΙΣ τῶν Δουτικῶν. Ἀπὸ τὸ "Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν" (Ματθ. ις'. 18), ἡ ὑπερή-
φανος κυριαρχία τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης. Ἀπὸ τὸ "Ἡμεῖς
μωροὶ διὰ Χριστὸν" (Α'. Πρὸς Κορινθ. δ'. 10) ἀνεβλάστησαν
αἱ διὰ Χριστὸν σαλοὶ.

(2) Mosheim, Histoire ecclésiast. tomme I, pag 120 καὶ
285, 286.

(3) Idem, ibid. pag. 47.

(4) Παρὰ τῆς Εὐσεβ. Ἐκκλησιαστικ. ἱστορ. II. 17,

«Δεῖ πανταχοῦ φεύγειν τὴν βίαν τῆς ἀλληγορίας, καὶ μαρτυρίαις ἐπιγράφοις σφραγίζειν τὰ λεγόμενα.» (1).

Τῆς ἀλληγορίας ἡ κατάχρησις ἐπροχώρησε μάλιστα κατὰ τὴν πέμπτην καὶ τὰς καθεξῆς ἑκατονταετηρίδας, ἦγουν εἰς ἐκείνην ἀκριβῶς τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅτε ἐπολυπλασιάσθησαν αἱ μακραὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι καὶ προσευχαί, ὅτε ἐξαλείφοντο ἐν ἐξοπίσω τοῦ ἄλλου τὰ μείναντα μικρὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς παιδείας, καὶ κατεσκίασεν ὡς νέφος σκοτεινὸν τοὺς λαοὺς ἡ ἀπαιδευσία, ὥστε νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον καὶ ἄνθρωποι κυρίως ἀναλφάβητοι (2), ὅτε δ' ἐνθουσιασμοὺς τῆς Μοναχικῆς ζωῆς ἐξήφθη καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν εἰς ἀληθῆ μανίαν ὥστε ἀπὸ τοὺς ἀναρίθμους Μοναχοὺς, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, ἦτο δυνατόν νὰ στρατολογηθῶσιν ἑλόκληρα πολεμικὰ τάγματα, μὲ ἀνεπαίσθητον ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ χρόνου περίοδον ἀνεφάνησαν καὶ οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Μελογράφοι.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν τοῦ γένους, ἀκόλουθον ἦτο ν' ἀφήσῃσι τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς ἐξηγήσεως τῶν Γραφῶν, τὴν ὅποιαν ἠκολούθησε πρὸς τὰ τέλη τῆς τετάρτης δ' Χρυσόστομος, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πέμπτης δ' Θεοδώρητος καὶ ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος, καὶ νὰ δοθῶσιν ὅλως διόλου μέχρι τῆς δεκάτης ὄλης εἰς τὴν ἀλληγορίαν.

Φαίνεται σχεδὸν ἀπίθανον ὅτι μετὰ ταῦτα ἔμελλον

(1) Ἴδε Suicer. Thesaur. ecclesiast. tom. II. pag. 1198.

(2) Ὅποιος ἐχρημάτισεν Ἰουστίνος ὁ πρῶτος (ἔτ. 518) τόσον ἀναλφάβητος, ὥστε ὑπέγραφε τὸ ὄνομά του χειραγωγούμενος ἀπὸ ἄλλου χεῖρα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος (Παρά τῷ Σουῖδ. τόμ. II· σελ. 428, μὲ τὰς σημ. τοῦ Κυσέρ.)

νά γεννηθῶσιν ἐξηγηταὶ κριτικοὶ καὶ μ' ὄλον τοῦτο ἐφάνησαν κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τοιαῦτοι, ὁ Οἰκουμένιος, καὶ ὁ Θεοφύλακτος. Παύει τὸ παράδοξον ἢ κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα βασιλεία Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅστις ἠτύχησε νὰ λάβῃ διδάσκαλον τὸν σοφώτατον πατριάρχην Φώτιον, καὶ ἐπροθυμήθη ἐπισοῦν ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Λέων ὁ σοφός, νὰ ἀναστήσῃ τὴν νεκρωμένην παιδείαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Τόσον ἰσχύει, καὶ τόσῃ ἐπιβροῇ ἔχει τῶν ἀρχόντων ἡ διαγωγὴ εἰς τῶν ἀρχομένων τὰς ψυχάς. Δὲν ἐκράτησεν ἕως πολὺ ἡ σωτήριος ἐπιβροῇ τοῦ Κωνσταντίνου· τόσον ἦτο μέγα τὸ κακόν, ὥστε οὐδὲ θεραπεία πλέον σταθερὰ ἤλπίζετο. Ἡ ἀλληγορικὴ ἐξήγησις ἐσυνεχίζετο, ὡς καὶ πρότερον, ἕως οὗ ἀλληγορήθησαν καὶ αὐτὰ τῆς ἐκκλησίας τὰ σκεύη, καὶ αὐτὰ τῶν ἱερέων τὰ ἐνδύματα (1).

Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, παρὰ τοὺς πολλοὺς τῶν λεγομένων τροπαρίων (2) συντάκτας, Μοναχοὺς τοὺς πλειο-

(1) Ὡς ἔκαμε Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης πεντήκοντα σχεδὸν ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως.

(2) Κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, «Τροπάρια δὲ λέγονται, ὡς πρὸς τοὺς εἰρημοὺς τρεπόμενα, καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μέλους πρὸς ἐκεῖνους ποιούμενα, ἢ καὶ ὡς τρέποντα τὴν φωνὴν τῶν ᾄδόντων κτλ.» (MEURS Glossar. Pag. 583). Πιθανώτερον ἦθελ' ἐξηγήσει τὴν λέξιν, ἂν ἐνθυμεῖτο τὰς Στροφάς καὶ τὰς Ἀντιστροφάς τῶν χορῶν εἰς τὰ παλαιὰ ἑλληνικὰ δράματα. Ὡς ἔλεγον ἐκεῖνοι Σ τ ρ ο φ ῆ ν (strophe, couplet), ἀπὸ τὸ Σ τ ρ ἔ φ ω, ἀναλόγως οἱ Γραικορωμαῖοι ὠνόμασαν, ἀπὸ τὸ συνώνυμον Τ ρ ἔ π ω, τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους Τ ρ ο π ἄ ρ ι α, ἤγουν Σ τ ρ ο φ ἄ ρ ι α. Αὐτὸ τὸννομα Χ ο ρ ὀ ς (cœur), τὸ σύστημα δηλαδὴ τῶν ψαλλόντων, ἐπάρθη ἀπὸ τοὺς Χοροὺς τῶν παλαιῶν δραμάτων. Ὠνομάζοντο καὶ εἰς τὴν Δυτι-

τέρους, ἐφιλοτιμοῦντο καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες νὰ συντάσσωσι τροπάρια. Αὐτὸς δὲ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος ἐσύνταξεν Ἐξαποστειλάρια, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Λέων Ἰδιόμελα ἐωθινά.

Τὰ Ἰδιόμελα ταῦτα, τὰ Ἐξαποστειλάρια, καὶ ἄλλα πολυποίκιλα καὶ πολυώνυμα τροπάρια (1), συνταχθέντα πρῶτον ἀπὸ Μοναχῶν, καὶ διὰ μόνους τοὺς Μοναχοὺς, ἐσυνάχθησαν πάλιν ἀπὸ Μοναχοῦ εἰς πολλοὺς τόμους, τοὺς ὀνομασθέντας ἀνωτέρω μὲ διάφορα ὀνόματα, καὶ ἐμετεφέρθησαν ἀπὸ τὰ Μοναστήρια εἰς τὰ πόλεις, ἐπειδὴ εἰς ταύτας συνέτρεχαν καὶ οἱ Μοναχοί, ἀφίροντες τὰ Μοναστήρια καὶ ἀπὸ οὗ Μοναχοὺς ἐχειροτονοῦντο οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πατριάρχαι οἱ Ἀρχιερεῖς, καὶ ἁπλῶς ὅλοι οἱ ἱερομόναχοι, φέροντες καθεὶς ἐντάμα καὶ τὸ Τυπικὸν (2) τοῦ μοναστηρίου του.

Δὲν ἀμφισβάλλω, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοῦ Μελογράφου, κινούμενοι ἀπὸ ζήλον θεῖον ἐσύνταξαν τοὺς ὕμνους τῶν ἄλλὰ δὲν ἐπρόβλεψαν, οὔτε ὅσον ἔπειτα ἐπροξένησαν ὑπερβολικὸν θαυμασμὸν τὰ τροπάρια τῶν, οὔτε πῶσους ἄλλους μιμητὰς τροπαριογράφου. ἔμελλε νὰ γενήσῃ ὁ τοσοῦτος θαυμασμὸς. Περὶ τῶν δύο κορυφαίων Μελογράφων ἔλεγ' ἕνας ἀπὸ τοῦς τότε συγγραφεῖς: «Ὡ γοῦν αἱματικοὶ Κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κουσμᾶ σύγκρισιν οὐκ

κην Ἐκκλησίαν ὕμνοι τινὲς ἐκκλησιαστικοὶ Τρόποι (Τροπῖ), ὅχι ὅμως κατὰ πάντα ὅμοιοι τῶν Ἀνατολικῶν τροπαρίων.

(1) Ὅποια εἶναι τὰ Προσόμοια, τὰ Μεγαλυνάρια, οἱ Οἴκοι τὰ Κοντάκια.

(2) Τυπικὸν ἡγοῦν Κανονικόν, ὅθεν ὠνομάσθησαν καὶ οἱ Ὑμνοὶ Κανόνες. ὡς λέγει ὁ Βαλασαμῶν, «Κανὼν λέγεται ὅτι ὠρισμένον καὶ ΤΕΤΥΠΩΜΕΝΟΝ ἔχει τὸ μέτρον ἐννέα ὠδαῖς συντελούμενον.» Ἴδε τὸν Δουκάγγιον, Λεξικ. σελ. 582.

ἐδέξαντο, οὐδὲ δέξαντο μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος πε-
ραιωθείηται» (1). Ἐγκωμίασεν ἄλλος καὶ αὐτοῦς, καὶ
τοὺς μιμητὰς αὐτῶν, πολὺ νεώτερος, ὁ κατὰ τὴν δεκά-
την τετάρτην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας, Νικηφόρος ὁ
Κάλλιστος (2) λέγων—

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων,
Ἡ λύρα τοῦ πνεύματος Κοσμᾶς ὁ ξένος·
Ἵρφεὺς νεαρὸς, ἢ Δαμασκόθεν χάρις (1),
Καὶ Θεόδωρος, Ἰωσήφ, οἱ Στουδίται (2),
Ἵργανα τὰ κράτιστα τῆς μουσουργίας·
Ξένη τε σειρὴν Ἰωσήφ (3) ὕμνογράφος,
Μέλος παναρμόνιον Ἀνδρέας Κρήτης (4).

(1) Παρὰ τῷ Σουῖδ. τόμ. 11 σελ. 132.

(2) Ἰδὲ FABRIC. Bibliothec. Græc. tom. VI. pag. 133,
καὶ tom. X. pag. 436.

(1) Ἐγεννήθη ὁ Κοσμᾶς εἰς τὴν Παλαιστίνην, ὅπου καὶ ἐ-
χρημάτισεν ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Μαίουσα, τῆς ὀνομα-
ζομένης ἀρχαιότερα, Γαζαίων λιμήν. Ὁ Δαμασκηνὸς,
μαθητὴς τοῦ Κοσμᾶ, ἦτο Σῶρος τὸ γένος. Ἦκμασαν καὶ οἱ δύο
περὶ τὰ μέσα τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος (Fabric. ibid. VIII.
pag. 774, 775.)

(2) Ἦκμασαν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνάτης. Ἦσαν ἀδελφοὶ
(Fabric. ibid. tom. IX. pag. 234 καὶ 245. X. pag. 434 et
438), καὶ ἐπωνομάσθησαν Στουδίται ἀπὸ τοῦ Στούδιου,
μοναστήριον οὕτως ὀνομαζόμενον, ὅπου ἐμόνασαν. Ὁ Θεόδω-
ρος ἐχρημάτισε καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς· ὁ δὲ ἀδελφὸς του
Ἰωσήφ Ἐπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης.

(3) Ἄλλος οὗτος παρὰ τὸν Ἰωσήφ τοῦ τετάρτου στίχου.

(4) Ἐπίσκοπος τῆς Κρήτης περὶ τὰ τέλη τῆς ἐβδόμης ἑκα-
τονταετηρίδος (ἔτ. 690). Παρὰ τὰς ὁμιλίας του ἐκδομένας
καὶ ἀνεκδότους (Fabric. Bibliothec. Græc. X. pagina 141
— 155), ἡγωνίσθη καὶ εἰς τροπάρια· ὁ μέγας του ἄθλος εἶναι
ὁ λεγόμενος Μέγας κανὼν (Ἰδὲ. Ducang. Glossar.
Græc. pag. 583),

Καὶ Θεοφάνης (1) ἡ μελιχρὰ κινύρα

Γεώργιος (2) Λέων τε (3), Μάρκος (4), Κασία (5).

Τούτους ὠνόμασεν ὁ Νικηφόρος, ὡς γνωριμωτέρους καὶ συνηθεστέρους ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνοι οὗτοι. Καὶ πρὸ τοῦ Νικηφόρου καὶ μετὰ τὸν Νικηφόρον ὀνομάζονται καὶ ἄλλοι πολλοὶ Κανόνων δλοκλήρων, ἢ τροπαρίων τινῶν ποιηταί. οὐδ' ἔπαυσαν οἱ ταλαίπωροι Γραικορωμαῖται (τίς ἤθελε τὸ πιστεῦσαι!) ἕως καὶ εἰς αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας των τὴν τελευταίαν ἀγωνίαν νὰ τροπαριογραφῶσι. Διακόσια σχεδὸν ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως ὁ Πτωχοπρόδρομος, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον καιρὸν δτ' ἐδωμολόγει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν κατὰ τῆς

(1) Θεοφάνης ὁ ὁμολογητῆς, ὁ ἐπονομοσθεὶς Γραπτὸς, διότι ἦτον ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἔριξεν εἰς τὸ μέτωπον ὁ οἰκονομάρχος Θεόφιλος, διὰ τὸ πρὸς τὰς εἰκόνας σέβας. Ἡκμασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος (Fabric. Bibliothec. Græc. tom X. pag. 240.)

(2) Ἰωάννης Γεώργιος ὁ Νικομηδείας ἐπίσκοπος, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος (Idem. ibid. X. pag. 654), τοῦ ὁποίου σώζονται ἰδιόμελα τινά· ἢ Γεώργιος ὁ Σκυλίτσης, μελωδὸς καὶ οὗτος (Idem. ibid. X, pag. 659.)

(3) Πιθανὸν εἶναι Λέων ὁ σοφὸς, πατὴρ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, περὶ τὰ τέλη τῆς ἐννάτης. Ἀλλὰ μνημονεύονται καὶ οὗτοι ἄλλοι Λέοντες τροπαριογράφοι καὶ οὗτοι (Idem. ibid. VI. pag. 363—368, et 384.)

(4) Μάρκος Μοναχὸς παραφράστης τῶν τροπαρίων τοῦ Δαμασκηνοῦ· δεῦτερος Μάρκος, Μοναχὸς, σύγχρονος Λέοντος τοῦ σοφοῦ, τρίτος Μάρκος, Μοναχὸς, ὁ τελειώσας τὸ Τετραψῆδιον τοῦ Κοσμᾶ.

(5) Κασία, ἢ κατ' ἄλλους, Ἰκασία, παρθένος Μοναχὴ, μετὰ τῆς ὀγδόης καὶ ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, ἀσχοληθεῖσα καὶ αὐτὴ εἰς τοῦ Κοσμᾶ τὸ Τετραψῆδιον (Idem. ibid. X, pag. 131 et 133).

σπατάλης τῶν Ἡγουμένων (1). ἐσχολιάζει τοῦ Κοσμᾶ καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ τοὺς κανόνας. ὡς παλαιῶν ποιήματα δυσκατανόητα (2) καὶ εὐθυμάσθη καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦτο μὲ τὸν τίτλον, «Ὁ τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος ΣΑΦΗΝΙΣΤΗΣ» (3). Διὰ τί ὄχι καὶ Ἄρχων; Οἱ τίτλοι τότε. σημεῖον καὶ οὗτοι τῆς ἐσχάτης τοῦ γένους διαφθορᾶς, ἐδίδοντο καὶ ἐλαμβάνοντο διὰ κομμάτιον ψωμίου. ὡς λέγει ἡ παροιμία, καὶ τὸ μαρτυροῦν ὁ Κανονάρχης καὶ ὁ Πρωτοκανονάρχης, ἀξιώματα ἐκκλησιαστικά. καὶ ὁ πλεόν παράξενος Ἄρχων τῶν κοντακίων (4). Ἄλλὰ διακόσια ἔτη μετὰ τὸν Σαφηνιστὴν τῶν ἱερῶν κανόνων, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἐφέσου Μάρκος, ἔνα ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου, (ἔτ. 1438) ὁ μόνος ἴσως, ὅστις ἔσωσε τὸ γένος ἀπὸ τῆς παγίδας τῆς Ῥώμης. ἐσύνταξεν ὀκτὼ κανόνας. καὶ ἐξήγησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκυλουθίας (5). Πότε; Δέκα ἢ δεκαπέντε ἔτη πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τοῦ Κωνσταντίνου τὴν πόλιν οἱ Τούρκοι, καὶ κατασφάζωσι τὸν δυστυχῆ τελευταῖον αὐτοκράτορα, τοῦς τιτοφόρου αὐλικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς ἄρχοντας, φάλλοντας τροπάρια καὶ κανόνας!

Ἀποκρίνομαι τώρα εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐρώτησιν. Τί θέλεις, τί ζητεῖς; καὶ καταργήσωμεν τὰς δὲ περὶ τὰ χίλια ἔτη συνήθειας εἰς τὴν ἐκκλησίαν μακρὰς Ἀκυλουθίας; Οὐτε δυνατῆ,

(1) Ἰδε Ἄτακτ. 1, σελ. 1—37.

(2) Ὡς τὸν Ὅμηρον. παραδείγματος χάριν, τὸν ὁποῖον ἐσχολίασεν ὁ σύγχρονος τοῦ Πτωγοπροδρόμου, καὶ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης. Εὐσάβιος.

(3) Ἰδε Fabric. Bibliothec. Græc. X. pag. 138.

(4) Περὶ τῶν Ἀρχόντων τούτων ἴδε κατωτ. σελ. μγ'. σημ. 1.

(5) Fabric. Bibliothec. Græc. X, pag. 135.

ἀποκρίνομαι, οὔτε φρόνιμος εἶναι τοιαύτη αἰφνίδιος κα-
τάργησις. Τῶν μακρῶν ψυχικῶν ἀρρώσθημάτων. μακρὰ
εἶναι καὶ ἡ θεραπεία· καὶ εἰς ταῦτα, ὡς καὶ εἰς τὰ σω-
ματικά, ἔχει χώραν ἡ παραγγελία τῶν ἰατρῶν, «Τὸ κατὰ
πολὺ καὶ ἐξαπίνης ἔπωσθῶν τὸ σῶμα κινέειν, σφαλε-
ρόν» (1). Ἐμποροῦσε νὰ συντομισθῇ ἡ θεραπεία, ἀν
ἐγένετο συνοδικῶς. Ἡ ἐλευθερωμένη Ἑλλάς, ἀν καὶ δ-
μύδοξος μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὰς ὑπὸ
τὸν τουρκικὸν ζυγὸν λοιπὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς,
ἐπειδὴ δὲν εἶναι περὶ ὁρίματος ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τύ-
που ἐκκλησιαστικοῦ, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συγκροτήσῃ
ἰδίαν τοπικὴν ἐλευθέρων ἱερέων ἐλευθέραν σύνοδον, καὶ
νὰ διατάξῃ τὰς ἀκολουθίας τῆς, ὡς συμφέρει εἰς τὴν
ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν νέαν κοσμικὴν οὐτῆς πολιτείαν.
Ἀλλὰ δὲν ἤλθεν ἀκόμῃ ὁ καιρὸς τοιαύτης συνόδου· πρέ-
πει πρῶτον νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ παιδεία εἰς τὸ γένος, καὶ νὰ
πληθυνθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν λογίων ἱερέων. Δυνατὸν ὅμως
νὰ ταχύνωσι τὸν καιρὸν, συντέμνοντες κατὰ μικρὸν, ὅσα
εἶναι δυνατὸν νὰ συντμηθῶσι χωρὶς ἔκπληξιν, καὶ βάλ-
λοντες εἰς τόπον αὐτῶν τὴν διδασχὴν τῆς εὐαγγελικῆς
ἠθικῆς, τῆς μόνης ἱκανῆς νὰ φυλάξῃ τὴν μὲ τύσα αἵ-
ματα ἀποκτηθεῖσαν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν.

Πολλὰ ἀρετὰ ἀμελοῦνται, καὶ πολλὰ κακία πράσσου-
ται διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ ἔννοιαν, τί
πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἀρετὴ, καὶ εἰς ποίας πράξεις ἀρμό-
ζει τὸ ὄνομα τῆς κακίας. Ὅθεν εἰς τοῦτο μάλιστα τὸ μέ-
ρος χρεωστοῦν νὰ ἀσχολῶνται οἱ ἱερεῖς, διδάσκοντες τὸν
λαὸν τὴν διάκρισιν τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τὴν κακίαν, καὶ πεί-
θοντες αὐτὸν, ὅτι μία μόνη ὁδὸς (ἔχει πολλὰ) τὸν κατα-

(1) Ἱπποκράτ. Ἀφορισμ. II, 51. *Περὶ τῆς ἰατρικῆς* (1)

σταίνει εὐδαιμόνα, ἢ εὐδὸς τῆς ἀρετῆς, ὡς ἔλεγον οἱ Στωϊκοὶ (1) «Ὁδὸς ἀνθρώποις εἰς εὐδαιμονίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατεδείχθη μία δι' ἀρετῆς» ἢ εὐδὸς τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης· ὅτι ἀπὸ μόνῃν ταύτην ἔχει νὰ ἐλπίζῃ τὴν φυλακὴν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας του, καὶ ὅτι πλανώμενος ἀπ' αὐτὴν ζημιώνεται ἢ αὐτὸς, ἢ ἀφίλων εἰς τοὺς ἀπογόνους του κληρονομίαν τὴν ζημίαν τῆς ἐλευθερίας· ὅτι κακὸς χριστιανὸς εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ κακὸς πολίτης· ὅτι ἡ ἀδικία, ἢ μήτηρ πάσης κακίας, φθείρει ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πολιτείαν· ὅτι ἀδίκος γίνεται, ὅστις δίδει ἢ λαμβάνει τίτλους γυμνοὺς ἀπὸ ἐπάγγελμα, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ τρέφεται ἀργῶ· ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων τοὺς κόπους· ὅστις διὰ τὴν δκνηρίαν του κολακεύει τοὺς πλουσίους καὶ δυνατοὺς, καὶ πωλεῖ τὴν ἐλευθερίαν του, γινόμενος ἐκείνων παρσιαιτὸς· ὅστις ἀργαιρσιάζων δίδει τὴν φηγόν του χαριζόμενος ἢ, καὶ τὸ χειρότερον, δωροδοκούμενος· ὅστις δικάζων ἀποθλέπει εἰς τῶν δικαζομένων τὰ πρόσωπα, καὶ οὐχὶ εἰς τῆς δίκης τὴν ἔρευαν· ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ βουλευῇ ἢ νὰ γερουσιάζῃ, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν ἐπιστήμην τοῦ βουλευτοῦ ἢ τοῦ γερουσιαστοῦ· νὰ ἀρχῇ, διὰ νὰ κατεξουσιάζῃ τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους του, ὡς δεσπότης· νὰ κλείῃ τῶν ἀρχομένων τὰ στόματα, διὰ νὰ μὴν ἐξετάζωσι τὸν τρόπον τῆς ἀρχῆς καὶ κυβερνήσεώς του· ὅστις, εἰς ἓνα λόγον, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοῦ ἄλλου ὅ,τι δὲν τὸν χρεωστεῖ κανεὶς, καὶ τοὺς στερεύει ὅ,τι χρεωστεῖ αὐτὸς εἰς καθένα των, ὀρέγεται νὰ ᾔται μόνος ἐλεύθερος, νὰ ζῇ δηλαδὴ μεταξὺ πολλῶν ἴσων καὶ ὁμοίων του μόνος αὐτὸς ἄνισον καὶ θηριώδη βίον. Τόσον πολλαὶ καὶ πολύπλοαι εἶναι αἱ ὁδοὶ τῆς ἀδικίας· διὰ

(1) Παρὰ τοῦ Σουΐδ. Τόμ. 1, σελ. 909.

τοῦτο εἶπεν ὁ Προφήτης: «Ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας» (Ψαλμ. ριθ'. 104). Καθὼς ἡ δικαιοσύνη περιέχει ὅλας τὰς ἀρετάς,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶς ἀρετὴ ἔστι·

Πᾶς δὲ τ' ἀνὴρ ἀγαθός, Κύριος, δικαίος ἐὼν (1),

παρόμοια καὶ ἡ ἐναντία τῆς ἀδικίας γίνεται ρίζα πάσης κακίας. Ταῦτα κυρίως χρεωστοῦν οἱ ἱερεῖς νὰ διδάσκωσι, καὶ τοῦτο μάλιστα εἶναι τὸ ἐπάγγελμά των, νὰ καταστήρωσι τοὺς χριστιανοὺς ἀδελφοὺς ἰσωνόμους καὶ δικαίους, ὡς τοὺς ἀπαιτεῖ τοῦ Χριστοῦ ὁ νόμος α' Ἀπυστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ» (Β', Πρὸς Τιμόθ. β', 19.)

Ἡ διδασκαλία των ἔμως, ὡς εἶπα, δὲν ἰσχύει νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς τῶν ἄλλων, ἂν αὐτοὶ διδάσκωσι πρὶν θεραπεύσωσι τὰς ἰδίας· καὶ τῆς διδαχῆς ὁ σπόρος θέλει πέσει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκόμενου, ὡς τὰ σπειρόμενα εἰς τὴν πέτραν (Ματθ. ιγ', 20,) ἂν οἱ σπείροντες δὲν σπείρωσι σπέρματα ριζωμένα ἤδη εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ψυχὴν· καὶ ἡ φωνὴ των μέλλει ν' ἀκουσθῆ ἄ' Ω, χαλκός· ἡχῶν, καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον,» (Α', Πρὸς Κορινθ. ιγ', 1), ἂν προσφέρωσι λόγους ἄλλους παρὰ τοὺς ἐνδιαθέτους τῆς ἰδίας συνειδήσεως ἀγαθοὺς λογισμοὺς. Δὲν ἀρκεῖ νὰ κηρύττωσι λόγους ἀποστόλων ἢ τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς χριστιανικῆς ἰσότητος, ἂν αὐτοὶ πρῶτοι δὲν φυλάσσωσι τὴν πρὸς ἀλλήλους ἰσότητα· εἰς τοὺς ἄλλα πράσσοντας καὶ ἄλλα λέγοντας ἐλέχθη τὸ «Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεός· Ἰνατί σὺ ἐκδιηγῆ τὰ δικαιοματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες τοὺς

(1) Θεογν. 149, 150.

λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω» (Ψαλμ. ν', 16, 17.) Πῶς θέλεις νὰ μὴ φιλαρχῆς, ἢ νὰ μὴ τιτομανῆς ὁ κοσμικὸς πολίτης, εἴταν βλέπη τὸ συνάθροισμα τῶν ἠθικῶν διδασκάλων του, αὐτὸ τὸ ἱερατικὸν πολίτευμα, κατεχόμενον ἀπὸ τῶν τίτλων τῆν μανίαν;

Αἱ τρεῖς ἐξῆς ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου μᾶς διδάσκουν ἀρκετὰ, ὅτι ἡ παλαιὰ ἐκκλησία τρεῖς μόνους τίτλους, ἢ μᾶλλον τρία ἐπίθετα ἐπαγγέλματος: δηλωτικὰ, ἐγνώριζε, τὸν Ἐπίσκοπον, τὸν Πρεσβύτερον καὶ τὸν Διάκονον. Ὁ χριστιανισμὸς τῶν πρώτων Ῥωμαίων αυτοκρατόρων ἐμετάφερε ἀπὸ τὴν αὐλὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ αὐλικὰ ἀξιώματα, καὶ τὸ ἐπικίνδυνον ὄνομα τῆς ΑΡΧΗΣ. Οἱ μετ' αὐτοὺς Γραικορωμαῖοι αυτοκράτορες ἠϋξήσαν καὶ τῆς αὐλῆς (1) καὶ τῆς ἐκκλησίας τοὺς τίτλους: καὶ καθὼς οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι ἐμεταμορφώθησαν εἰς Ἀρχιεπισκόπους, Πατριάρχας καὶ Ἀρχιερεῖς, παρόμοια ἀπὸ τοὺς Διακόνους ἀνεφύτρωσαν οἱ Ἀρχιδιάκονοι, διὰ νὰ μὴ λείπη μηδ' ἀπὸ τοὺς Διακόνους ὁ στολισμὸς τῆς Ἀρχῆς. Οὐδ' ἐσυνεστάθη μέχρι τούτου ἡ φιλαρχία. Μνημονεύονται, ὡς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον, καὶ ἄλλα παράδοξα τιτοφύρα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, ἄγνωστα κἀνήκουστα εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν. Μόνον τὸν Χριστὸν (2) ὠνόμαζαν ἀρχιερέα οἱ Ἀπόστολοι: αὐτοὶ δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς, ἕως

(1) Ἄγνα ἡ Κομνηνὴ ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει, μὲ γυναικίαν κουφότητα, καὶ τοῦτο τοῦ πατρὸς τῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὡς βασιλείως σοφοῦ ἐπινόημα, ὅτι ἐπολυπλασίασε τὰ ὀφφίκια καὶ τοὺς τίτλους τῶν αὐλικῶν. «Καὶ ἀρχοντοπούλους ὠνόμασεν, ὡσανεὶ ἐξ ἀρχόντων υἱοὺς γεγονότας» DUCANGE; Glossar. pag. 133,

(2) Καὶ εἰς μόνην τὴν Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν.

τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος (1) ὠνομάζοντο Ἐπίσκοποι καὶ τοῦ Πατριάρχου τὸνομα πρώτην φοράν ἀκούεται μετὰ τὰ μέσα τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν Σωκράτην (2)· καὶ τοῦτο ὄχι ὡς τίτλος ἰδιάζων καὶ μερικὸς τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Ἐπισκόπου, ἀλλ' ὡς ἐπίθετον σεβαστικόν, διδόμενον εἰς διαφόρους ἐπισκόπους· ἐπειδὴ οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν συγκροτηθεῖσαν κατὰ τὸ 451 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον (Καν. 28). ἀκούεται πατριάρχου ὄνομα. Μετ' ὀλίγον ἔγινε τίτλος ἴδιος τοῦ Ῥώμης, τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἀντιοχείας, τοῦ Ἀλεξανδρείας, καὶ τελευταῖον τοῦ Ἱεροσολύμων. Ἐὶ χειρότερον, ὅτι καὶ τὸνομα αὐτὸ ἐπενοήθη ἀπὸ κακοδόξους, ὑπὲρ 300 ἔτη πρὶν περάσῃ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους. Οἱ Μοντανισταί, αἵρετικοὶ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος, οὕτως ὀνομασθέντες ἀπὸ τὸν αἵρεσιάρχην αὐτῶν Μοντανόν, δνειδίζονται ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους τῆς ἐκκλησίας πατέρας, ὡς ἔχοντες Πατριάρχας. «Εἰς ἡμᾶς (λέγει δ' Ἱερώνυμος) οἱ ἐπίσκοποι κατέχουν τὸν τόπον τῶν Ἀποστόλων, αὐτοὶ δὲ [οἱ Μοντανισταί] ἀριθμοῦν τρίτους τοὺς ἐπισκόπους· διότι ἔχουν πρώτους, εἰς τὴν Πέπουζαν τῆς Φρυγίας Πατριάρχας, δευτέρους, Κένοντας· καὶ οὕτως εἰς τὸν τρίτον, ἤγουν εἰς τὸν ἑσχατον σχεδὸν τόπον, καταφέρονται οἱ Ἐπίσκοποι.» Apud

(1) Ἡ συγκροτηθεῖσα εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 381 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ δευτέρα οἰκουμενικὴ σύνοδος (Καν. 2—4) ὀνομάζει τὸν Ῥώμης, τὸν Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Ἀντιοχείας ἀπλῶς Ἐπισκόπους, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν προεστῶτας ἰλους.

(2) Ἴδε SUICER. Thesaur. ecclesiast. tom II. pag. 643—644.

nos Apostolorum locum Episcopi tenet, apud eos Episcopus tertius est. Habent enim primos de Pe-
puza Phrygiae Patriarchas, secundos, quos appel-
lant Cenones: atque ita in tertium, id est, pene
ultimum locum Episcopi devolvuntur. (1).

Δὲν ἐμάκρυνα τοὺς περὶ τῶν ἐπισκόπων λόγους, πλὴν
διὰ νὰ δεῖξω εἰς τὸν ἀναγνώστην, καὶ τὰς πηγὰς, ὅθεν
ἔρρευσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αἱ σημεριναὶ καταχρήσεις,
καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς καταργήσεως (2) αὐτῶν. Αἱ πη-
γαὶ ἦσαν ἡ δουλεία τοῦ γένους εἰς δεσπότης, καὶ ἡ συ-
νοδεύουσα τὴν δουλείαν ἀπαιδευσία, ἣτις ἐκίνησε τοὺς
ἱερεῖς νὰ μιμηθῶσι τοὺς ἀδελικοὺς, νὰ τιτλοφορηθῶσιν
ὡς ἐκεῖνοι, καὶ νὰ δεσπάζωσιν ὡς ἐκεῖνοι, λησμονοῦντες
τὸ παράγγελμα τοῦ Χριστοῦ, «Ὁὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν
ὁμῖν.»

Ἡ ἀνάγκη τῆς καταργήσεως γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη

(1) HIERONYM. Epistol. LIV. ad Marcell. Οἱ Κένονες,
CENONES, (οὔτε Ῥωμαϊκὴ οὔτε Ἑλληνικὴ λέξις) τίνες ἦσαν,
δὲν μας εἶναι γνωστόν. Ὁ Δουκάγγιος (Glossar. Latin. V,
Canones) φέρει διάφορον γραφὴν CECONOMOS. Ἴσως τὸ
Cenones ἐσήμαινε Κοινωνοὺς ἢ Κοινωνοὺς. Ἀπὸ τὴν
Πέπουζαν πόλιν τῆς Φρυγίας, ὅπου ἐγεννήθη ἡ αἵρεσις, ὠ-
νομάζοντο οἱ Μοντανισταὶ καὶ Πεπουζιανοί.

(2) Κατάργησιν νοῦ καὶ περιορίζω εἰς τὴν ἐλευθερωμένην
Ἑλλάδα, καὶ ταύτην τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς καὶ τὸν ἀνωτέρω
(σελ. κζ') προβληθεῖσαν συντομὴν τῶν μακρῶν ἀκολουθιῶν.
Περὶ δὲ τῶν ὑπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν ζώντων τιτλοφόρων
ἱερωμένων, δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς νὰ τοὺς διδάξωμεν, ὅτι οὐδὲ
δύναται ἴσως νὰ κάμωσιν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις. Πά-
λιν τὸ λέγω (διὰ τοὺς συκοφάντας), περὶ τῶν ἐλευθέρων Ἑλ-
λῆνων λαλῶ, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐκκλησία, ὡς ἡ πολιτεία, πρέ-
πει νὰ ἰσονομῆται, ἂν ἐπιθυμῶσι νὰ μείνωσιν ἐλεύθεροι.

κην αὐτὴν νὰ ἀρνηθῶμεν ὅλα τὰ δεσποτικά φρονήματα, ἀν ἐπιθυμῶμεν νὰ φυλάξωμεν τὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλὰ τίς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ τ' ἀρνηθῆ, ἐνόσω εὐλογεῖται καὶ ἀγιάζεται ἀπὸ ἱερεῖς ἄρχοντας, καὶ ὄχι πατέρας; τίς νὰ καταφρονήσῃ τοὺς τίτλους, ἐνόσω βλέπει τοὺς ἐπισκόπους τοῦ στολιζομένους βαρβαρικά τυράννων ἐπίθετα, τόσον ὑπέρογκα, ὥστε νὰ γεινῶνται καὶ γέλοια; (1)

(1) Ὁ Ἀλεξανδρείας τιλοφορεῖται «Πάπας καὶ πατριάρχης, Ποιμὴν ποιμένων, Ἀρχιερεὺς Ἀρχιερέων, τρισκαιδέκατος τῶν Ἀποστόλων, καὶ Κριτὴς τῆς οἰκουμένης.» Τὸ Πάπας δὲν εἶναι κακόν, ἐπειδὴ συνωνυμεῖ μὲ τὸ Πατήρ, καὶ ἦτο κοινὸς τίτλος τῶν Ἐπισκόπων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, διδόμενος ἔτι καὶ εἰς τοὺς Ἀνατολικοὺς ἐπισκόπους. Ἐπειτα τὸν ἰδιοποιήθη εἰς τὴν Δύσιν, καὶ τὸν φέρει σήμερον ἀκόμη, ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολὴν, μόνος ὁ Ἀλεξανδρείας, λαβὼν, ὡς εἶναι γνώμη τινῶν, ἀπὸ τὸν Ρώμης (ἴδε SUICER. *The s a u r, e c c l é s i a s t.* tom. II. pag. 564.) Τὸ Ἀρχιερεὺς Ἀρχιερέων, καὶ Ποιμὴν ποιμένων, ἐνῶ μᾶς θυμίζει τῶν Περσῶν καὶ Πάρθων δεσποτῶν τὸ «Βασιλεὺς βασιλέων» ἐπισύρει φυσικὰ καὶ τὸν τίτλον Κριτὴς τῆς οἰκουμένης. Ἄλλὰ τὸ δέκατος τρίτος τῶν Ἀποστόλων ὑπερβαίνει τὴν τόλμην ὅλων τῶν ἄλλων· ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης δὲν φέρει τοιοῦτον τίτλον σήμερον. τὸν ἔφερον ὅμως ἄλλοτε, ἐπειδὴ περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ὁ τότε Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου γράφων πρὸς τὸν τυραννικώτατον Πάπαν τῆς Ρώμης Ἰννοκέντιον τέταρτον, τὸν ὀνομάζει πρῶτον, Τρισκαιδέκατον τῶν Ἀποστόλων. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Σουλτάνου εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ πολλὰ, καὶ ὅτι ὁ Μουσοουλμάνος διδάσκει τὸν χριστιανισμόν εἰς τὸν Χριστιανὸν Ἰννοκέντιον, ὅστις ἐκατάτρεχεν ἀδίκως τὸν αὐτοκράτορα Φεδερίκον τὸν δεύτερον. (DAUNOU, *E s s. h i s t o r i q. s u r l a p u i s s. t e m p o r. d e s P a p e s,* tom. I. pag. 213, et DE POTTER, *E s p r i t d e l' E g l i s e,* tom. III. pag. 260.)

Εἰς γένος ἐπαγγελόμενον χριστιανισμὸν, ἀληθινῆς ἰσονόμου πολιτείας σύστημα εἶν' ἀδύνατον νὰ συστηθῆ, ἔαν ἢ πρὸς ἀλλήλους σχέσις τῶν πολιτῶν δὲν φυλάσσεται ἢ αὐτὴ εἰς τὰς ἱεράς συναξεῖς καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς συνελεύσεις. Εὐθὺς ἀπὸ εἰσχωρήσει εἰς ἓν ἀπὸ τὰ δύο συστήματα ἢ ἀνιρότης, ἢ δὲ προνοήσεως νὰ τὴν ἐμαλίσει πάραυτα, μὴν ἀμφιβάλλης διὰ μέλλει νὰ διαδοθῆ καὶ εἰς τὸ ἄλλο. (1) Οἱ φιλόπρωτοι κοσμικοὶ, ἀπὸ φιλοπρωτους ἱερεῖς ἔξ ἀνάγκης εὐαγγελίζονται καὶ ὁ φιλόπρωτος εὐαγγελιστῆς, ἂν ἐπιθυμῆ νὰ σώζῃ τὰ πρωτεῖά του, τοὺς κοσμικοὺς δεσπότας χρεωσθεῖ νὰ κολακεύῃ, καὶ τοὺς λαοὺς νὰ διδάσκῃ τὴν εἰς ἐκείνους ὑποταγήν, ὅχι ὡς τὴν ἐδίδασκαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ τὴν τυφλὴν εἰς τὰ δεσποτικά τῶν θελήματα ὑποδούλωσιν, ἤγουν νὰ γίνωνται ὠτακουσταὶ τῶν δεσποτῶν, νὰ καταδιώκωσι καὶ νὰ καταδίδωσι τοὺς πολίτας εἰς ἐκδίκησιν τῶν τυράννων, καὶ νὰ μαστροπεύωσι (ἐπειδὴ ἔγινε καὶ τοῦτο) τὰς γυναῖκας καὶ θυγατέρας τῶν πολιτῶν εἰς τὰς τυραννικὰς ἀσελγείας. Τοιοῦτος ἦτον ὁ χριστιανισμὸς τοῦ μεσαιῶνος, καὶ τόσα τὰ ἔξ αὐτοῦ κακὰ, καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν· εἰς τὴν Δύσιν, διότι ἐκυριεύθη ἀπὸ δορικτήτορας βαρβάρους, τοὺς ὁποίους ἔφθασαν οἱ ἱερεῖς νὰ ὑποτάξωσιν εἰς τὰς δεισιδαιμονίας τῶν, ὥστε νὰ κατασταθῶσιν αὐτοὶ κύριοι τῶν βαρβάρων, συμμεριζόμενοι τὴν κατὰ τῶν λαῶν δυναστείαν· εἰς τὴν Ἀνατολὴν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ δι' ἐπίστευαν ἀκόμη πολλοὺς θεοὺς, ἔζησαν κ' ἐκυθέρνησαν οἱ πλειότεροι ὡς ἄθεοι, καὶ ἀφοῦ ἔγιναν χριστιανοί, ἠμέλησαν τὴν παιδείαν τῶν πρώτων Ῥωμαίων, ὡς εἶχαν ἀπολέσειν πρὸ πολλοῦ καὶ τὴν

(1) «Ὡς γάρ γραινα νομῆν ἔξει» Β', πρὸς Τιμόθ. β'. 17,

κατὰ συγγένειαν διαδοχῆν. (1) Τυφλόνοντες, ρινοτομοῦντες, σφάζοντες ἕνας τὸν ἄλλον, ἀνέβαιναν ληστρικῶς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ὄχι πλὴν Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ Θράκες, Ἰσπανοί, Ἰθῆρες, Ἀρμένιοι, Ἰσαυροὶ, καὶ ἄλλοι βάρβαροι, συνοδευόμενοι μὲ βαρβάρους αὐλικούς, καὶ φέροντες μαζῆ τῶν ἔθνη καὶ ἤθη βάρβαρα, ὥστε νὰ ἀποδαρθάρωσιν τὸν ταλαίπωρον Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ νὰ μολύνωσι τὸν χριστιανισμὸν μὲ παντὸς εἶδους δεισιδαιμονίας.

Παρά τὸν ὑπουργοῦντα τοὺς ναοὺς κληρὸν, ἡ ἀλλή εἶχε κληρὸν ἴδιον πολυπληθῆ, (2) καὶ ἐνταυτῷ ὄνειροκρίτας, ἀστρολόγους, παρατηρητὰς εὐτυχῶν καὶ δυστυχῶν ἡμερῶν, νὰ διευθύνωσι τῶν αὐτοκρατόρων τὰς πράξεις καὶ ἄλλους μωροὺς γελοιαστὰς τὸ ἐπάγγελμα, νὰ τὰς κάμνωσι γελοιοτέρους, ὡς τοὺς εἶχαν ἔτι πρὸ διακοσίων ἐτῶν ὄλοι τῶν σημερινῶν φωτισμένων ἔθνῶν αἱ ἡγεμονικαὶ αὐλαί, καὶ τοὺς ἔχουν ἀκόμη σήμερον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Περσῶν οἱ δεσπότης.

Ὁ κληρὸς, ἀφοῦ ἐμιμήθη τῆς ἀλλῆς τοὺς φιλαρχικοὺς τίτλους, ἀκόλουθον ἦτο νὰ μιμηθῆ καὶ τὴν ἀσωτίαν καὶ τὴν φιλοχρηματίαν τῶν αὐλικῶν, ἤτις ἔμελλε νὰ τοὺς φέ-

(1) Ἡ συγγενικὴ διαδοχὴ εἶχε παύσει εἰς τὸν Νέρωνα, τελευταῖον νόμιμον (ὡς συνειθίζουσιν νὰ λέγωσιν οἱ μὴ σεβόμενοι τοὺς νόμους) διάδοχον τῶν Καισάρων Καίσαρα, καὶ τύραννον ἄγριον, λογιώτατον ὅμως καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν· ὡς ὄλοι σχεδὸν οἱ πρὸ αὐτοῦ. Ἡ λογιότης τῶν δεσποτῶν ἐβράδυνε καὶ τὴν παντελεῆ καὶ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ἀποδαρθάρωσιν.

(2) Ἡ μᾶλλον δύο κλήρους τὸν κληρὸν τοῦ Ἀυτοκράτορος, ὅστις ἀνομάζετο Κληρὸς βασιλικός, καὶ τὸν κληρὸν τῆς Ἀυτοκρατορίας, ἀνομαζόμενον Κληρὸν δεσποινικό.

ρη, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, « Εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς. » (Α', Πρὸς Τιμόθ. ς'. 9.) Καὶ ὅλαι αὐταὶ τῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας αἱ ἐπιθυμίαι ἐποίεζοντο κ' ἐτρέφοντο ἀπὸ τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ τοῦ ἰδρωῖτας.

Παρὰ τούτους, ὁ ταλαίπωρος λαὸς ἐκεντεῖτο κ' ἐβύζανετο ἀκόμη ἀπὸ βδέλλας ἄλλας, πλῆθος ἀπειρον ἀναχωρητῶν, ἐρημιτῶν καὶ παντὸς σχήματος Μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἀφίροντες τὰς ἐρήμους καὶ τὰ μοναστήρια, ἐχύνοντο εἰς τὰς πόλεις ὡς ἀκρίδες, ἀνεμίγνοντο εἰς ὅλας τῶν πολιτῶν τὰς κοσμικὰς ὑποθέσεις, συνεφατρίαζαν μὲ τοὺς κληρικοὺς, ἐπροξενούσαν ταραχὰς καὶ θορύβους, ὡς τὸ μαρτυρεῖ ἡ κατὰ τὸ 451 ἔτος συγκροτηθεῖσα εἰς τὴν Χαλκηδὸνα τετάρτη οἰκουμένη ἡ σύνοδος. (1)

Λαὸς κυβερνώμενος ἀπὸ τιοῦτους ἡγεμόνας κοσμικοὺς, καὶ ἱερωμένους ἴδαμεν ὅποῖος λαὸς ἔπρεπε νὰ

(1) Εἰς τὸν δέκατον ὄγδον αὐτῆς κανόνα, καταδικάζονται Κληρικοὶ καὶ Μοναχοί, ὡς « Συνομύμενοι, φατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες. » Ὁ εἰκοστὸς τρίτος λέγει περὶ τῶν αὐτῶν, ὅτι « Καταλαμβάνοντες τὴν βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ πολλὸ ἐν αὐτῇ διατρίβουσι, ταραχὰς ἐμποιοῦντες καὶ θορυβοῦντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἀνατρέπουσί τε οἴκους τινῶν κτλ. » Παράβαλε τῆς συνόδου τὸ « Ἀνατρέπουσι κ.τ.λ. » μὲ τὸ λεγόμενον ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον (Πρὸς Τίτ. α', 12) περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς Ἰουδαίων, νὰ καταλάβῃς πόσον ταραχωδέστεροι ἔπρεπε νὰ ᾔναι οἱ πολυάριθμοι Μοναχοὶ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, παρὰ τοὺς ὀλίγους ταραχοποιοὺς Ἰουδαίους τῆς πρώτης. Les moines (λέγει ἡ ἱστορία) se multiplièrent si fort en Orient, qu' on aurait pu en lever des armées entières, sans, qu' on se fût aperçu sensiblement de la diminution de ce corps immense. MOSHEIM, *H i s t o i r. e c c l é s i a s t.* Trad. Franç. tom. II. pag 25.

ἦναι. Ἄλλ' ὑπόθεσέ τον καὶ διηρημένον εἰς φατρίας, συνεριζομένας κατ' ἀλλήλων, καὶ θέλεις καταλάβειν τὰ ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης συμβάντα κακά.

Ἐδαιρειτο ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου εἰς τέσσαρα μέρη ἢ φατρίας ἐπωνομασμένας ἀπὸ τοῦ φορέματος τὸ χρώμα, τῶν Πρασίνων, τῶν Βενέτων, τῶν Ροσίων καὶ τῶν Λευκῶν. Ἡ διαίρεσις μεταφερομένη μὲ τοὺς αὐτοκράτορας ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ῥώμην, ἐκατάντησεν εἰς τόσῃν μανίαν, ὥστε οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐκ τούτων τῶν χρωμάτων εἰς τὸ Ἰπποδρόμιον ἐπροξένησαν πολλάκις ταραχὰς καὶ φόρους. Ἄλλ' ἔγιναν ἀκόμη ταραχωδέστεροι, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες δὲν ἐντρέποντο νὰ καταγράφωνται εἰς ἓν ἀπὸ ταῦτα τὰ μέρη καὶ νὰ τὸ προστατεύωσιν. Ὁ φιλόσοφος Μάρκος, πατὴρ πλέον παρὰ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων, εὐχαρίσκει τὸν τροφέα του, ὅτι σιμὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν τὸν ἐδίδαξε καὶ τὸ μήτε Πρασιανὸς μήτε Βενετιανὸς γενέσθαι. (1) Ἄλλὰ δὲν τὸν ἐμιμήθησαν οὔτ' ὁ ἐξωλέστατος υἱὸς τοῦ Κόμμοδος, οὔτ' οἱ μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντες δεσπῆται.

Ἐλπίζετο τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἔπειτα Χριστιανοὺς αὐτοκράτορας· καὶ ὅμως ἀντὶ νὰ παύσωσι τὴν ἐμφωλεύουσαν ταύτην εἰς τοῦ λαοῦ τὰς ψυχὰς διχόνοιαν, οὗτοι μάλιστα τὴν ἐξῆψαν εἰς μανίαν. Εἰς τοὺς βίους τούτων φέρεται συνήθως ὡς ἄξιον ἱστορίας καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ βίου των, καὶ τὸ εἰς ποῖον χρώμα καθεῖς ἀπ' αὐτοῦς ἐπροσπαθοῦσε μάλιστα. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μαρκιανὸς (κατὰ προσταγὴν τοῦ ὁποίου ἐσυγκροτήθη ἡ προλεγομένη ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος) Ἔχαιρε τῷ Βενέτῳ χρώματι, ὡς λέγει ἡ ἱστορία· καὶ ἠναγκάσθη νὰ κολάσῃ αὐστη-

(1) Μάρκ. Ἀντωνίν. τῶν εἰς ἑαυτ. 1—45.

ρῶς τὰς συμβάσεις ταραχὰς ἀπὸ τοὺς Πρασίνοους. (1) Ὁ περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος (ἔτ. 474—491) βασιλεύσας Ζήνων ὁ Ἰσαυρος ἐξεναντίας ἠγάπα πολὺ τοὺς Πρασίνοους, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἀγαπᾶτο ἀπ' ἐκείνους, μέσον ἀσφαλέστατον νὰ μισηθῆ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ὑπηκόους του! Αἱ φατρίαι δὲν ἤρκοῦντο εἰς μόνας σφαγὰς· ἐπυρπολοῦσαν πολλάκις καὶ μέγα μέρος τῆς πόλεως· ὡς συνέβη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ μετὰ τὸν Ζήωνα βασιλεύσαντος Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, φίλου τῆς φατρίας τῶν Ῥουσίων, (2) καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, φίλου τῶν Βενέτων. Εἰς τοῦ Θειοτάτου τοῦτου (ὡς τὸν ἐπονομάζει ἡ ἱστορία) Ἰουστινιανοῦ τοὺς χρόνους, διὰ μίαν ἀπὸ τὰς στάσεις ταύτας ἐκάη σχεδὸν ὅλη ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἐφρονεύθησαν τριάκοντα πέντε χιλιάδες κατοίκων αὐτῆς! (3).

Ἄλλο κακὸν ὄχι ὀλιγώτερον ἱκανὸν νὰ τρέφῃ τὴν τότε ἀγριότητα τοῦ λαοῦ· ὁ Ἰουστινιανὸς, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Ἀναστάσιος καὶ Ζήνων, καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες, ἔγιναν καὶ θεολόγοι, (4) καὶ διώκται αἱμοῦθοροι τῶν αἵρετικῶν ἢ τῶν ἑτεροδόξων, καὶ κατεξαίρετον τῶν δυστυχιστάτων Ἰουδαίων, (5) οἱ ὅποιοι καὶ εἰς

(1) Μαλαλ. Χρονογραφ. XIV. σελ. 368.

(2) Ὁ αὐτ. αὐτόθ. XVI. σελ. 393—394.

(3) Ὁ αὐτ. αὐτόθ. XVIII. σελ. 425 καὶ 473—476.

(4) Ὁ Ζήνων ἐφεῦρε καὶ τὸ περιδότηον Ἐνωτικὸν (concordat) μὲ πρόφασιν τάχα νὰ ἐνώσῃ τὰ σχίσματα τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Ἀναστάσιος, κινήσας τὴν περὶ τοῦ Τρισαγίου ζήτησιν, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς στάσιν τῶν Βενέτων καὶ τῶν Πρασίνων, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφρονεύθησαν πλῆθος πολιτῶν, καὶ ἐπυρπολήθη μέγα μέρος τῆς πόλεως· Ὑπερέβαλε καὶ τοὺς δύο εἰς τὰς θεολογικὰς ζητήσεις ὁ Ἰουστινιανός. (SUICER. II. pag 1342.)

(5) Οἱ Πράσινοι τῆς Ἀντιοχείας (διότι εἰς ὅλας τὰς μεγα-

τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν δύσιν ἐδιώχθησαν, ἐδημεύθησαν, ἐβασανίσθησαν, κατεσφάγησαν, ὄχι ἅπαξ, ἢ κατ' ἄνδρα, ἀλλὰ πολλαὶ πολλάκις μυριάδες ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων. Καὶ τοῦτο ὠνομάζετο ζῆλος Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἔδειχναν μεταφερόμενοι ἀπὸ τὸ Ἴπποδρόμιον εἰς τοὺς ναοὺς καὶ Πράσινοι καὶ Βένετοι μὲ τοὺς Βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς των, λιτανεύοντες, δοξολογοῦντες μὲ παντοδαποὺς ὕμνους, καὶ ὑψόνοντες εἰς τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας χειρας βαπτισμένας εἰς ἐμφύλια αἵματα. Περὶ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὅστις ἀπιστεῖ, ἅς ἀναγνώσῃ καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιῶνος.

Καθόσον ἤϋξανεν ἡ ἀπαιδευσία, χάρις εἰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸν κατὰ τῶν διδασκάλων διωγμὸν, (1) ἐπληθύνοντο αἱ αἵρέσεις, καὶ αἱ περὶ τῶν ἀπόρων καὶ ἀπορρήτων λεπτολόγοι ζητήσεις, (2) πάντοτε σχεδὸν συνοδευόμεναι μὲ τῶν Βενέτων καὶ τῶν Πρασίνων τὰς ἐπαναστάσεις· καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον ὀλιγώστευε καθ'

λοπόλεις, ὄχι εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπεκράτει ἡ διαίρεσις τῶν χρωμάτων,) εἰς μίαν ἀπὸ τὰς συνήθεις των στάσεις ἐφόνευσαν πλῆθος πολιτῶν, καὶ ἐξαιρέτως Ἰουδαίων. Τούτων ἔκαυσαν μετὰ τὸν φόνον καὶ τὰ λείψανα. Ὁργίσθη, ὡς τὸ ἤκουσε, κατὰ τῶν φίλων του Πρασίνων, ὁ Ζήνων λέγων «Διὰ τί τοὺς νεκροὺς τῶν Ἰουδαίων μόνον ἔκαυσαν; ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς καὶ τοὺς ζῶντας Ἰουδαίους καῦσαι!» Μαλακ. Χρονογρ XV. σελ. 390.

(1) Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκλεισε τὰ σχολεῖα τῶν φιλοσόφων. Οἱ τότε φιλόσοφοι ἦσαν οἱ πλειότεροι Νεοπλατωνικοὶ δὲν ἐδιώχθησαν ὁμως διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διότι ἦσαν Ἕλληνες τὴν θρησκείαν, καὶ τὸ πλεόν, διότι δὲν ἔχει πῶς νὰ πληρόνη τοὺς μισθοὺς των.

(2) Ἴδε τὸν ἱστορικὸν Ἀγαθίαν, II. 29. σελ. 127—130.

ἡμέραν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγκαίων νὰ σώσῃ τὴν βασιλείαν καὶ τὸ ἔθνος ἀνδρῶν. Ὁ στρατιωτικὸς κατάλογος, συμποσοβόμενος εἰς 650 χιλιάδας στρατιωτῶν, ἀναλόγως μὲ τὴν ἔκτασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, συνεστάθη εἰς 150 χιλιάδας. Τόσους ἔτρεφεν ὁ Ἰουστινιανός. (1) οὐδ' ἐδύνατο νὰ θρέψῃ πλειοτέρους, διότι τὰ στρατιωτικὰ χρήματα (λέγει ἡ ἱστορία) ἐδιարπάζοντο ἀπὸ τοὺς ἐπιστάτας τῶν πολεμικῶν, καὶ τοὺς ἄλλους αὐλικούς, καὶ ἐσκορπίζοντο εἰς τὰς γυναῖκας, εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, εἰς τὰς φατρίας τῶν διαφόρων χρωμάτων, καὶ ἄλλας πολλὰς ἀσωτίας. (2) Ἐλησμόνησεν, ἣ δὲν ἠθέλησεν ὁ ἱστορικὸς νὰ προσθήσῃ καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μοναστηριακὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἀσώτους δαπάνας. Τοῦτου κτίσμα εἶναι ὁ περιβόητος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Τὸ μεγαλοῦργημα τοῦτο ἐδόξασε βέβαια τὸν Ἰουστινιανὸν ὡς ἄξιον μεγάλου βασιλέως φιλοτίμημα. Ἐὰν ὅμως τίς τὸ ἀνακρίνῃ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀληθινῆς θρησκείας, αἱ ὁποῖαι δὲν γνωρίζουν ἄλλα μεγάλα παρὰ τὰ ὠφέλιμα εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν, ἐὰν συλλογισθῇ, ὅτι εἰς τὴν κτίσιν τοῦ ναοῦ συνήργησαν καὶ τὰ κομμένα σιτηρέσια τῶν διδασκάλων, καὶ πολλοὶ νέοι φόροι ἀπὸ πτωχοῦ καὶ δευσιδαίμονος λαοῦ ἰδρωτὰς, ἐὰν τελευταῖον ἐνθυμηθῇ καὶ καὶ τί ἔλεγεν ὁ Χριστὸς καταφρονῶν τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Σολομῶντος, διότι τὸν ἔβλεπε συγκαζόμενον καὶ θαυμαζόμενον ἀπὸ προσκυνητὰς ἀπαιδεύτους, λαὸν τυφλόν, ὀδηγούμενον ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς Φα-

(1) Ἴδε τὸν αὐτὸν, V. 13. σελ. 305.

(2) Ὁ αὐτ. V. 14. σελ. 307.

ρισαιούς· (1) εάν τις (λέγω) ανακρίνη όλα ταῦτα, θέλει συμπαιράνειν, ὅτι τὸ μεγαλοῦργημα τοῦτο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔμελλε ν' αὐξήσῃ ἐπὶ πλέον τὴν δεσποδομονίαν τοῦ λαοῦ, τὴν τρυφήν, τὴν δεσποτείαν καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνην τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων, καὶ τὸν κατὰ τούτων φθόνον καὶ τὰς ἔριδας τῶν αἱρετικῶν.

Τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ μεγαλοπρεπῆ ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ τὰ σκεύη, καὶ τῶν ἱερέων τὰ φορέματα, πολλοὶ τοῦ ναοῦ οἱ ὑπηρέται, (2) στολισμένοι μὲ πολλοὺς ἀρχοντικούς τίτλους, (3) πολλαὶ αἱ δοξολογίαι καὶ

(1) "Ἐρχεται ὧρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρὶ. . . ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν." Ἰωάν. δ'. 21—23.

(2) Κατὰ τὴν ἑκατοστὴν ἑνδεκάτην Νεαράν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἡ Μεγάλῃ ἐκκλησία ἐξήκοντα πρεσβυτέρους, ἑκατὸν διακόνους, τεσσαράκοντα διακονίσσας, ἑκατὸν δέκα ἀναγνώστας, εἰκοσιπέντε ψάλτας, ἑκατὸν πυλωροὺς ("Ἰδ. MEURS. G 1 o s s a r. V. Κλῆρος.) Παρὰ τούτους ἦσαν ἐννέα πεντάδες ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων· τούτων ἡ πρώτη πεντάς εἶχε πέντε διακόνους, τὸν Μέγαν οἰκονόμον, τὸν Μέγαν σακελλάριον, τὸν Μέγαν σκευοφύλακα, τὸν Χαρτοφύλακα καὶ τὸν Σακελλάριον, πέντε αἰσθήσεις τοῦ πατριάρχου ὡς τὸ ἐξηγοῦν οἱ ἀλληγορηταὶ "Ἴνα αἰὶ πλησίον τοῦ πατριάρχου εὐρίσκωνται πέντε καὶ ὁμοταγεῖς, ὡς αἱ πέντε αἰσθήσεις!" Ἰδε DUCANGE, G 1 o s s a r. pag. 410—411.

(3) Ὀνομάζοντο Ἐκκλησιαστικὰ ἀρχοντικά, τερατώδους οὐσιαστικοῦ μὲ ἐπίθετον συμφωνία! Παρὰ τὸν ἀνωτέρω (σελ. κς') Ἄρχοντα τῶν Κοντακίων, εἶχεν ἡ ἐκκλησία Ἄρχοντα μοναστηρίων (ἄλλον παρὰ τὸν Ἡγούμενον ἐκάστου μοναστηρίου.) Ἄρχοντα τῶν ἐκκλησιῶν! Ἄρχοντα τοῦ Ἐὐαγγελίου, Ἄρχοντα τῶν Φώτων, Ἄρχοντα τῶν ἀντιμισίων! MEURS G 1 o s s a r. V. Ἄρχοντες καὶ Κοντάκιον.

πολλοὶ οἱ ὕμνοι, οἱ ὅποιοι ἔμελλαν μετὰ σχεδὸν διακόσια ἔτη νὰ καταχωρισθῶσι καὶ εἰς βιβλία δλόκληρα καὶ νὰ στρέψωσι τὴν πρόνοιαν τῆς ἠθικῆς τοῦ λαοῦ διαγωγῆς, εἰς ἀπεράντους προσευχὰς καὶ ψαλμωδίας.

Ἄλλ' ἴδαμεν ὅτι οἱ μοναχοὶ ἀφίνοντες τὰ μοναστήρια, ἔφεραν μαζῇ των εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς μακρὰς των προσευχὰς, ταράσσοντες τὴν ἡσυχίαν, καὶ ἀνατρέποντες τὰς οἰκίας τῶν πολιτῶν. (1) Ἰδαμεν ὅτι αἱ μακρὰ ἀκολουθίαι ἐσυνοδεύοντο μὲ τὰς πολλὰς καὶ μακρὰς ἀδικίας, καθὼς εἰς τοὺς Ἰουδαίους αἱ μακρὰ τῶν Φαρισαίων προσευχαὶ μὲ τὰς ἀρπαγὰς τῆς οὐσίας τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν. Ἰδαμεν ὅτι οἱ Γραικορωμαῖοι αὐτοκράτορες, ἀπὸ τὰς θεάς τοῦ Ἰπποδρομίου, ὅπου συνέβαινον αἱ μακρὰ στάσεις, αἱ πυρκαϊαί, οἱ φόνοι, ἐμετάβαιναν εἰς τὰς μακρὰς ἀκολουθίας καὶ προσευχὰς· διότι τὰς ἔκριναν πλέον ὡς μαγικὰς ἐπωδὰς, ἰκανὰς καὶ διὰ μόνης τῆς ἀκοῆς νὰ ἐξαιλείψωσι καὶ τὰς πραγμένας, καὶ ὅσας ἔμελλαν ἀκόμη νὰ πράξωσιν ἀδικίας. Ἰδαμεν, εἰς ἓνα λόγον, ὅτι καθόσον ἐμακρύνοντο αἱ προσευχαί, ἠϋξανε καὶ ἡ διαστροφή τῶν ἠθῶν, ἕως νὰ υποβάλῃ τοὺς δυστυχεῖς Ἀνατολικούς εἰς τῶν Τούρκων τὸν ζυγόν, ὡς υπέβαλε τοὺς Δυτικούς εἰς τὴν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς πολλῶν ἔθνων βαρβάρων γεννηθεῖσαν τιμαριωτικὴν ὀλιγαρχίαν. Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κακὰ ἐγέννησεν ὁ κακὰ νοούμενος καὶ ἐξηγούμενος χριστιανισμός.

Χρῆστοῦν λοιπὸν οἱ σεβαστοὶ μας ἱερεῖς, ἂν θέλωσι νὰ κατασταθῶσι καὶ ἀληθῶς σεβάσμιοι, νὰ ἀναστήσωσι τὸν ἀληθῆ χριστιανισμὸν διορθόνοντες τὸ τυπικὸν τῆς ἐκκλησίας, τὸ ὅποιον δὲν ἔχει τι κοινὸν μὲ τὸ δογματι-

(1) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ ῥητῶς ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω (σελ. λς.) κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου.

κόν. Τοῦτο περιέχεται εἰς τὸ Σύμβολον, καὶ κρατεῖται ἀμετακίνητον· ἀλλὰ τυπικὴν τάξιν discipline πᾶσα μία ἐκκλησία συγχωρεῖται νὰ ἔχῃ ἴδιαν, ὡς εἶχε καὶ παλαιὰ κατὰ διαφόρους τόπους καὶ χρόνους. (1) Χρεωστοῦν νὰ στρέψωσιν ὄλην αὐτῶν τὴν πρυσοχλὴν εἰς τὴν διδαχὴν καὶ ἐξήγησιν τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς, καὶ ὡς ἐπαινέθησαν ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, διότι ἐσυνέργησαν προθύμως εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, (1) νὰ συνεργήσωσιν ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν πολὺ μεγαλῆτερον ἀγῶνα νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν, κηρύσσοντες κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμήν εἰς τὸν λαὸν τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα «Τιμῆς ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.» (2) Τοῦ θεοῦ τούτου βητοῦ ἡ ἀληθὴς ἐξήγησις, εἶναι μὴ γίνεσθε κακοὶ ἄνθρωποι, ἐὰν ᾗναι ἀληθῆς, ὅτι οἱ δοῦλοι ἀναγκάζονται νὰ γίνων-

(1) Ἴδε ἀνωτέρω. Ἀπὸ τὰ μοναστήρια ἤρχισαν καὶ τὰ τυπικά. Καθὲν εἶχεν ἴδιον τυπικόν, ὠρισμένον ἢ ἀπὸ τὸν ἡγούμενον, ἢ ἀπὸ τὸν κτήτορα τοῦ μοναστηρίου, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὡς ὅταν λέγωσι, παραδείγματος χάριν; «Τῶν Ἱεροσολύμων μὲν τὸ τυπικὸν ἡμέρας ὀκτὼ ἑορτάζει τῶν δὲ Στουδίτων τέσσαρας· τῆς δὲ μεγάλης ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, ἧτοι τοῦ πατριάρχου ὁ τύπος, μίαν ἡμέραν ἑορτάζει.» Ἴδε τοῦ Δουκαγγ. τὸ Γλωσσάριον, σελ. 1622, καὶ SUICER. Thesaur. ecclesiast. tom. II. pag. 1335—1337.

(2) Δίκαιον ἔχουν οἱ Γραικοὶ νὰ καυχῶνται εἰς τοὺς σεβασμίους τῶν ἱερεῖς, ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἐνίσχυσαν τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ συναγωνίσθησαν μ' ἐκείνους πολλοὶ ἐξ αὐτῶν. Ἐνῶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν πολλότατοι ἱερωμένοι δὲν αἰσχύνονται νὰ πολεμῶσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν.

(3) (Α'. Πρὸς Κοριν. ζ'. 23.)

ται, ὡς οἱ τύραννοί των, κακοὶ ἄνθρωποι. (1) Χρεωστοῦν νὰ διδάσχωσι τοὺς χριστιανοὺς, ὅτι ὄλαι αἱ μακρὰι προσευχαὶ χωρὶς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἤγουν τὴν ἰσονομίαν (ἐπειδὴ ἀγάπη δὲν γεννᾶται ὅπου βασιλεύει ἡ ἀνισότης,) εἶναι φωναὶ σκορπιζόμεναι εἰς τὸν ἀέρα, πλέον ἐπιτήδεια νὰ σύρωσι τὴν ὀργὴν παρὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ προσευχομένου.

Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ διὰ τὰς ἐλεημοσύνας καὶ διὰ τὰς νηστείας καὶ τὰς ἄλλας σωματικὰς σκληραγωγίας, ὡς τὸ παραγγέλλει ρητῶς ἡ θρησκεία. «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχῳ ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. . . καὶ ἐὰν φωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» κ.τ.λ. (Α'. Πρὸς Κορινθ. ιγ'. 1—8.) Μὲ τοιαύτην διδαχὴν θέλουσι ἐνώσειν ὅλους τοὺς ἐλευθερωμένους σήμερον χριστιανοὺς εἰς μίαν ἀδελφῶν συγγένειαν, ἱκανὴν νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ πληρώσειν γρηγορώτερα τὸ προφητευμένον ἀπὸ τὸν Χριστὸν «Γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμὴν.» (Ἰωάνν. ι. 16.)

Τίνες ἄλλοι παρὰ τοὺς Γραικορωμαίους τοῦ μεσαιῶνος ἔκαμαν μακροτέρας προσευχὰς καὶ νηστείας, τίνες ἔδωκαν ἀφθονωτέρας ἐλεημοσύνας, τίνες ἔκτισαν περισσοτέρας ἐκκλησίας καὶ περισσότερα μοναστήρια; Καὶ ὅμως οἱ ταλαίπωροι δὲν ἐνώθησαν ποτὲ εἰς μίαν ποίμνην, ἀλλ' ἦσαν λύκων καὶ προβάτων ἐλεεινὸν συνάθροισμα, ὡς εἶναι σήμερον καὶ εἰς αὐτῆς τῆς λεγομένης σοφῆς Εὐρώπης ὅσα μέρη κυβερνῶνται ἀκόμη ἀπὸ ὀλιγαρχίαν,

(1) «Βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι» Σολομ. Παροιμ. κθ'. 12.

ἢ ἀπόλυτον ἑνὸς ἐξουσίαν. Εἰς τὴν σοφὴν Εὐρώπην! ἤθελέ τις ἐκστατικῶς φωνάζειν. Ναί, εἰς τὴν σοφὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ὄχι ἀκόμῃ ἀρκετὰ παιδευμένην. Καὶ ἐδῶ εἶναι χρεῖα πάλιν ἐξηγήσεως ὀνομάτων δυνατῆς νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς διδασκάλους τοῦ λαοῦ ἱερεῖς μας.

Συγγέεται συνήθως καὶ κοινῶς ἡ Σοφία μὲ τὴν Παιδείαν· καὶ ὁμοῦ διαφέρει ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην κατὰ πολλὰ. Σοφία λέγεται ἡ μάθησις τέχνης τινὸς ἢ ἐπιστήμης· ἡ δὲ ΠΑΙΔΕΙΑ κατὰ τὸνομά της σημαίνει πρῶτως καὶ κυρίως τὴν ἐκ ΠΑΙΔΟΣ μάθησιν τῶν συμφερόντων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λογικοῦ ζώου· καὶ κατὰ δεύτερον λόγον, καὶ τὴν σοφίαν, ἂν ἡ διδασχὴ της ἐγίνεν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Ἡ σοφία πλουτίζει μόνην τὴν κεφαλὴν, ἡ παιδεία εἶναι τῆς ψυχῆς ὁ θησαυρός· ἡ σοφία γεννᾷ τοὺς λογικωτάτους ἢ τεχνικωτάτους· μόνη ἡ παιδεία δύναται νὰ πλάσῃ τοὺς λογικωτάτους. «Πεπαιδευμένους ὀνομάζω (ἔλεγεν ὁ Ἰσοκράτης,) ὄχι τοὺς ἔχοντας τέχνας, ἐπιστήμας ἢ δυνάμεις τινάς, ἀλλὰ πρῶτον τοὺς γνωρίζοντας τὰ ἀληθῆ των συμφέροντα· ἔπειτα τοὺς φυλάσσοντας τὴν ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΝ εἰς τὴν μὲ τοὺς ἄλλους ἀναστροφῆν· τρίτον τοὺς δυνατοὺς νὰ χαλινώνωσι τὰς ἡδονὰς των· καὶ τέταρτον τοὺς μὴ φθειρομένους μηδ' ὑπερηφανευομένους εἰς τὰς εὐτυχίας των, ἀλλὰ χαίροντας πλέον εἰς ὅσα ἀπέκτησαν ἐξ ἰδίας φρονήσεως παρὰ εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς τύχης. Ὅσοι ἔχουν ὅλα ταῦτα τὰ καλὰ, ἐκεῖνοι εἶναι οἱ φρόνιμοι καὶ τέλειοι ἄνδρες. (1)

(1) «Τίνας οὖν ἔχω πεπαιδευμένους, ἐπειδὴ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς δυνάμεις ἀποδοκιμάζω; πρῶτον μὲν τοὺς . . . τὴν δόξαν ἐπιτυχῆ τῶν καιρῶν ἔχοντας καὶ δυνάμεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στοχάζεσθαι τοῦ συμφέροντος· ἔπειτα τοὺς πρεπόντως καὶ ΔΙΚΑΙΩΣ ὁμιλοῦντας τοῖς ἀεὶ πλησιά-

Τὴν αὐτὴν σχεδὸν κρίσιν ἔκαμνε περὶ τῆς παιδείας καὶ ὁ Γαλιηός. (1)

Εἰς τὴν ἀναγκαιοτάτην ταύτην ἐκ παιδὸς τοῦ λογικοῦ καλλιέργειαν δύνανται μάλιστα νὰ μᾶς ὠφελήσωσι πολὺ οἱ κοσμικοὶ ἱερεῖς, ἐὰν, ὡς τοὺς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος, (Α'. Πρὸς Τιμόθ, γ'. 4—5.) ἀνατρέψωσι τὰ ἴδια τέκνα, μὲ τοιαύτην παιδείαν, ὥστε νὰ γίνωνται οἱ υἱοὶ των εἰς τοὺς υἱοὺς, καὶ αἱ θυγατέρες των εἰς τὰς θυγατέρας τῶν πολιτῶν, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως παράδειγμα. Ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ ὠνομάσθη Λογικὴ λατρεία, (Πρὸς Ῥωμ. ιβ'. 1.) διότι ἐκεῖνοι μόνον τὸν λατρεύου, ὡς αὐτὸς θέλει νὰ λατρεύεται, ὅσοι φυλάσσουν τὴν εὐαγγελικὴν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης διδασκαλίαν, ἐνομασθεῖσαν καὶ ταύτην Λογικὸν ἄδολον γάλα, (Α'. Καθολικ. Πέτρ. β'. 2.) καὶ διδασκαλίαν ὑγιαίνουσαν. (Β'. Πρὸς Τιμόθ. δ'. 3.)

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα χρεωστοῦν οἱ ἱερεῖς μας καὶ κοσμικοὶ καὶ ἱερομόναχοι νὰ μᾶς διδάσκωσι μὲ τὸ παράδειγμά των, καὶ ἐξαιρέτως ὄσους ἐξ ἡμῶν βλέπουν φερομένους μανικῶς εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τοὺς τίτλους, εἰς τὰ παράσημα, ὑψηλόφρονας καὶ καταφρονητὰς τῆς ἰσότητος. Εἰς ὅποιον ἔθνος βασιλεύουν καὶ τιμῶνται οἱ τοιοῦ-

ζουσι . . . ἔτι δὲ τοὺς τῶν ἡδονῶν ἀεὶ κρατοῦντας . . . Τέταρτον, ὅπερ μέγιστον, τοὺς μὴ διαφθειρομένους ὑπὸ τῶν εὐπραγιῶν, μὴδ' ἐξισταμένους αὐτῶν, μὴδ' ὑπερηφάνους γιγνομένους . . . καὶ μὴ μᾶλλον χαίροντας τοῖς διὰ τύχην ὑπάρξασιν ἀγαθοῖς, ἢ τοῖς διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν καὶ φρόνησιν ἐξ ἀρχῆς γιγνομένοις . . . Τοὺς δὲ πρὸς πάντα ταῦτα τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς εὐάρμοστον ἔχοντας, τούτους φημὶ καὶ φρονίμους εἶναι, καὶ τελείους ἀνδρας, καὶ πάσας ἔχειν τὰς ἀρετάς. (Ἰσοκράτ. Παναθην. § 41. σελ. σελ. 238.)

(1) Περὶ ἀνατομ. ἐγχειρήσ. II. 1. τόμ. 11. σελ. 281 Kühn.

τοι ὄβρισταί τῆς κοινωνίας, οἱ ναοὶ τούτου τοῦ ἔθνους ἀκολούθως συχνάζονται ἀπὸ ψευδοχριστιανούς, καὶ τὰ βουλευτήριά του ἀπὸ ψευδοπολίτας.

Τόσα εἶχα νὰ εἶπω εἰς τὸν ἀναγνώστην, μακρὰ μὲν ἴσως, ἀλλ' ἀναγκαῖα εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις. Ἔμεινε νὰ ἐξηγήσω καὶ ἄλλα τινὰ ὀλίγα, καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΣ.

Ἔοσα Βιβλία περιέχουν πολλῶν ἀξιωματικῶν παρραγγεμάτων σύντομον καὶ εὐμετακόμιστον ἔκθεσιν, ἐπιγράφονται συνήθως Ἐ γ χ ε ι ρ ῖ δ ι α. (1) Τὸ Σ υ ν ἔ κ δ η μ ο ς, σπάνιον εἰς τοὺς Ἑλληνας, (2) ἔγινε σύνηθες εἰς τοὺς ἄλλογενεῖς, ἐρμηνευόμενον διὰ ταυτοσήμου λατινικῆς λέξεως vademecum. (3) Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐπρόκρινα (προσθέσας τὸ ἐπίθετον Ἱερατικὸς,) καὶ διὰ τὴν βραχύτητα τῶν τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, καὶ ἔτι πλέον, διότι ὡς Συνέκδημον τὰς ἐλογίζετο καὶ ὁ Αὐγουστῖνος, λέγων, ὅτι Τὰς τρεῖς ταύτας ἀποστολικὰς ἐπιστολάς χρεωστεῖ νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅστις φέρει πρόσωπον διδασκάλου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. (4)

Τὴν συμβουλὴν ταύτην τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἀν

(1) Manuels.

(2) ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΝ ἐπέγραψεν ὁ Ἱεροκλῆς (συγγραφεὺς τῆς ἑβδόμης ἢ ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος) πρῶτος, ἴσως καὶ μόνος, τὸν σύντομον καὶ συνοπτικὸν γεωγραφικὸν κατάλογον τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων τῆς Γραικορωμαϊκῆς βασιλείας.

(3) Τὴν ἐδανείσθησαν ἀπὸ λατινικῆν φράσιν, Vade mecum, σημαίνουσαν Ἑλληνηστὶ Συμβάδιζέμοι.

(4) Has tres apostolicas epistolas ante oculos habere debet, cui est in ecclesia doctoris persona imposita. (AUGUSTIN. apud FABRIC. Bibliothec. Graec, tommo III. pagina 158.)

ἀκολουθήσωσιν οἱ ἱερεῖς μας, ἐγγήγορα θέλουν ἐλευθερώσειν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πάσης λογῆς ἐμφύλιον δουλείαν, ὡς ἐλευθερώθη καὶ ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων τὸν ζυγόν. Τί ὠφελεῖ τὸν Ἕλληνα οὐδὲν μαστίζεται πλέον ἀπὸ Μουσουλμάνους, ἐνὸσφ ὑποφέρει, πλὴν τῆς μόνης δικαίας διὰ φρόνησιν καὶ ἀρετὴν ὑπεροχῆς, τὰς κομπαζομένας διὰ τίλους καὶ παράσημα ἀνισότητος; Αἱ τοιαῦται ἀνισότητες, ἂν καὶ γελοῖαι τὴν ἀρχὴν, καταντοῦν ὡσεπιπολὺ εἰς πολιτικὰς ἀξιοθρήνους διχονομίας, ἂν δὲν δμαλισθῶσι πάραυτα. Διὰ τοῦτο αἱ φρόνιμοι Ἀγγλαμερικανοὶ, τὰς ἐξώρισαν ὀλότελα ἀπὸ τὸ πολίτευμά των, κρίναντες καὶ ὀνομάσαντες τὴν κατάργησιν αὐτῶν, ΛΙΘΟΝ ΑΚΡΟΓΩΝΙΑΙΟΝ (1) τῆς πολιτείας των, καὶ τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη πολεμοῦν καθημέραν νὰ τὰς ἐξορίσωσι. Τοῦ ἐξορισμοῦ των ἡ δυσκολία, δεῖχκει πόσον εὐτυχεῖς εἶναι ὅσοι δὲν τὰς εἶχαν ἀπαρχῆς· καὶ ταιαύτην εὐτυχίαν χρεωστοῦμεν ἡμεῖς, οἱ ἐλευθερωθέντες Ἕλληνες, εἰς τὸν καταθλίψαντά μας πρότερον ζυγόν, ὅστις μᾶς ἐξίσωσεν ὀλους. Εἶναι τῶν γελοίων γελειότατον, οἱ μὴ γνωρίζοντες ἕως τῶρα τίλους κενοῦς, νὰ τοὺς συγχωρήσωμεν πρώτην φορὰν σήμερον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

Ταύτην τὴν ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους τόσον συχνὰ παραγγελλομένην ἰσότητα χρεωστοῦν οἱ ἱερεῖς μας, φυλάσσοντες αὐτοὶ πρῶτοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ σπουδάζωσι πάντα τρόπον νὰ ἐμβάσωσι καὶ εἰς τὴν

(1) "La prohibition des titres de noblesse est la PIERRE ANGULAIRE d' un gouvernement républicain; tant qu' elle subsistera, la Nation n' aura point à craindre de perdre le pouvoir de se gouverner elle-même." LE FÉDÉRALISTE. tom. II, chap. LXXXIV, pag. 482.

πολιτείαν. Εἰς τοὺς δυνατοὺς καὶ πλουσίους νὰ παραγ-
 τέλλωσι τὴν ἀποφυγὴν τῆς ὑψηλοφροσύνης· (1) εἰς τοὺς
 ἀδυνατοὺς καὶ πένητας, νὰ μὴ δίδωσιν αὐτοὶ ἀφορμὴν
 εἰς τὴν ὑψηλοφροσύνην τῶν δυνατῶν καὶ τῶν πλουσίων,
 θαυμάζοντες ἡλιθίως, ἢ κολακεύοντες αἰσχροῦς, τὸν
 πλοῦτον ἢ τὴν δύναμιν, μηδὲ νὰ γίνωνται ἀληθῶς Κ υ-
 ν ά ρ ι α, (2) τρεφόμενα « Ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πι-
 πτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, » ἀλλ',
 ἐξεναντίας, νὰ κολάζωσι τὴν ὑψηλοφροσύνην ἐκείνων
 γινόμενοι μεγαλόφρονες αὐτοί.

Ἐπιθυμεῖς νὰ πολιτεύεσαι εἰρηνικῶς καὶ ἐλευθέρως;
 κάμε τὸν λαὸν μεγαλόφρονα. Ἐπιθυμεῖς νὰ μεγαλο-
 φρονῇ ὁ λαός; μάθε τον νὰ τρέφεται ἀπὸ τοὺς ἰδίους
 του κόπους, καὶ ὄχι ἀπὸ ψυχία τραπεζῶν δεσποτικῶν,
 διδασκέ τον νὰ μὴ γνωρίζῃ δεσπότην ἄλλον παρὰ τὸν
 νόμον, ἢ ὑπεροχὴν καμμίαν ἄλλην παρὰ τὴν πρόσκαι-
 ρον ὑπεροχὴν τῶν ὑπηρετῶν τοῦ νόμου, καὶ τὴν πάν-
 τοτε συνοδεύουσαν τοὺς ἐναρέτους καὶ φρονίμους ὑπε-
 ροχὴν, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης. (3) Οἱ τοιοῦτοι προ-

(1) Τοῖς πλουσίοις ἐν τῇ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλο-
 φρονεῖν, κ.τ.λ. Α', Πρὸς Τιμόθ. ζ', 17.

(2) Ματθ. ιε'. 27. Καὶ μετὰ τοῦτο τὸ νόμα Κ υ ν ά ρ ι α (la
 canaille,) ὀνομάζουσι ἀναισχύντως τὸν κοινὸν λαὸν (δηλαδὴ
 τοὺς ἀδελφοὺς των) ὅλοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ, καὶ ἐξαιρέτως οἱ αὐ-
 λικοὶ καὶ διπλωματικοὶ, ὄντες αὐτοὶ τὰ ἀληθινὰ Κυνάρια, ἐ-
 πειδῆ τρέφονται ἀργοὶ ἀπὸ δεσποτῶν δωρεὰς, στραγγιζομέ-
 νας ἀπὸ τοῦ λαοῦ τοὺς ἰδρωτάς.

(3) Μιᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φύντες, οὐκ ἀξιοῦμεν δοῦ-
 λοι οὐδὲ δεσπότηαι ἀλλήλων εἶναι· ἀλλ' ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἢ κατὰ
 φύσιν ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλ-
 λω ὑπέκειναι ἀλλήλοις, ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως. Πλά-
 των, Μενέξ. σελ. 239.

κρίνουν νά συζῶσιν, ἀγαπώμενοι ὡς ἀδελφοὶ ἀπ' ἀδελφοῦς, μὲ τοὺς λοιποὺς πολίτας, παρὰ νά μισῶνται διὰ τὴν ὑψηλοφροσύνην των.

Ἄλλὰ τὸ σωτήριον μάθημα τοῦτο πρέπει νά τὸ διδάσκωνται παιδιόθεν, καὶ νά τὸ ποτίζωνται ἀπὸ πολιτείας ἰσόνομον. (1) Τεσσαρακονταετῆς πείρα μ' ἐδίδαξε, πῶσον ἰσχύει ἡ παιδιόθεν διδαχὴ. Ἐγνώρισα καὶ τὴν πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν Γαλλικὴν νεολαίαν, ὡς τὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε. (2) βλέπω καὶ τὴν σημερινήν, καὶ θαυμάζω τὴν παράδοξον μεταβολὴν εἰς τὸ καλὸν, μακαρίζω τὴν πρώτην συντακτικὴν τῶν Γάλλων συνέλευσιν, ἥτις μεταβάλλουσα τὴν πολιτείαν, ἐμετάβαλεν ἀκολούθως καὶ τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν τῶν πολιτῶν. Οἱ ἐλευθερίως ἀναθραμμένοι οὗτοι νέοι ἐσυνήργησαν τοπλέον εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ἐσχάτως τολμησάσης νά σηκώσῃ πάλιν τὴν κεφαλὴν ἀπολύτου ἐξουσίας.

Τὴν νεολαίαν ταύτην ἔχοντες παράδειγμα καὶ οἱ σκορπισμένοι εἰς τὴν Εὐρώπην ὁμογενεῖς ἡμῶν νέοι, ἐλπίζω ὅτι ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα θέλουν κατασταθῆν ἱκανοὶ, συνεργούμενοι μάλιστα ἀπὸ τοὺς χρηστοὺς ἡμῶν ἱερεῖς, νά φυλάξωσι τὴν ἀποκτηθεῖσαν μὲ τὰ πατρικά των αἵματα ἐλευθερίαν. Αὐτοὶ δὲν θέλουν συγ-

(1) Τοῦτο ἐξηγεῖ διὰ τί εἶναι τόσον σπάνιος ἡ ἀρετὴ εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ βασιλότεκνά των. Ὅλαι αἱ γυναῖκες γεννοῦν ἀρσενικά ἢ θηλυκά· ἀπὸ μόνων τῶν βασιλισσῶν τὰς κοιλίας ἐξέρχονται ἔτοιμοι Πρίγκιπες καὶ Πριγκίπισσαι. Παρατήρησε πῶς ἀναγγέλλεται εἰς τὰς ἐφημερίδας ὁ τόκος τῆς βασιλίσσης. δὲν λέγουν ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱὸν ἢ θυγατέρα, ὡς περὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ἡ βασίλισσα ἐγέννησε Πρίγκιπα ἢ Πριγκίπισσαν (s' est accouchée d' un prince ou d' une princesse.

(2) Ἴδε τὰ εἰς τὸν Βεκκαρ. δευτέρ. ἔκδ. Προλεγόμεν. σελ. πθ'.

χωρήσειν νά εισχωρήσῃ εἰς τὰς πατρίδας των μήτε πρᾶγμα μήτε ὄνομα τίποτε μολυσμένον ἀπὸ τῆς ὀλιγαρχικῆς ὑψηλοφροσύνης τὸν βόρβορον.

Οἱ γονεῖς μάλιστα, ὅσοι ἔχουν τὰ μέσα νά στέλλωσι τὰ νεαρά των τέκνα εἰς τὴν σοφισμένην Εὐρώπην, χρεωστοῦν νά ἐκλέγωσιν ἐκείνας τῆς Εὐρώπης τὰς πόλεις, ὅπου διδάσκεται μὲ τὴν σοφίαν ἐντάμα καὶ ἡ ἀληθινὴ παιδεία, ὅπου ἐλπίζεται ν' ἀποκτήσωσι μὲ τὴν λογικότητα καὶ τὸ ἀσυγκρίτως τιμιώτερον κτῆμα, τὴν λογικότητα. Καὶ ταῦτα εἶναι τὰ κοινοβιακὰ παιδευτήρια, τῶν ὁποίων πρῶτον πρέπει νά λογίζεται σήμερον τὸ εἰς τοὺς Παρισίους κατασταμένον ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν φιλανθρωπίαν ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΥΚΕΙΟΝ, κυβερνώμενον ἀπὸ ἀνδρα (1) φίλον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ διψῶντα νά κοινωνήσῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀρετὴν.

Ἀπὸ τὸ Λυκεῖον τοῦτο ἐλπίζω καρποὺς πλουσίας καὶ καλοὺς· ἐπειδὴ μόλις ἤρχισε, καὶ βλέπω χαίρων, πόσον προκόπτουν εἰς χρηστοθήθειαν τὰ παιδευόμενα εἰς αὐτὰ ἑλληνικὰ μαιράκια, διότι διδάσκονται τὴν φιλεργίαν, τὴν αὐτουργίαν, τὴν αὐτάρκειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἰσονομίαν, εἰς ἓνα λόγον, ὅτι διδάσκει ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι.

Ἐπειδὴ, ὡς τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, τῶν προτέρων τεσσαρῶν ἑκατονταετηρίδων, μετὰ τὴν εὐρεσιν τῆς τυπογραφίας μέχρι τῆς σήμερον, τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ἐπρο-

(1) Τὸν κύριον Λαστερῆν. Ὁ φιλελληνέστατος οὗτος κυβερνήτης τοῦ Λυκείου ποθεῖ καὶ προσμένει διδάσκαλον τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας τὸν Ἑλληνα καὶ φιλέλληνα Βάμβαν ἔταξεν ἐντοσοῦτω Ἑλληνας τινάς, τὴν ἡλικίαν νέους, ἀλλὰ παλαιοὺς τὴν φρόνησιν, φύλακας τῆς εὐταξίας τοῦ Λυκείου.

χώρησαν βαθμηδὸν εἰς τὸ ἡμερώτερον καὶ πολιτικώτερον, ἀκολουθεῖ ὅτι καὶ οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς προόδου, ἦγουν πᾶσα μία ἑκατονταετηρίς ἔπρεπε νὰ φρονῆ καὶ νὰ λαλῆ ἀνόμοια τῶν πρὸ ταύτης καὶ τῶν μετ' αὐτὴν ἑκατονταετηρίδων· καὶ ὅτι ἐξανάγκης οὔτε νοεῖ τοὺς συγχρόνους του, οὔτε νοεῖται ἀπ' αὐτοῦς, ὅστις δὲν φρονεῖ ὡς οἱ σύγχρονοι, οὐδὲ λαλεῖ τὴν γλῶσσαν τῶν συγχρόνων του. Τοιαύτην δυστυχίαν πάσχουν, ὅσοι ἀπὸ τοῦς ἡμετέρους νέους (ἀν εὑρίσκεται τις τοιοῦτος) μὴ δυνάμενοι ἢ μὴ θέλοντες νὰ λαλῶσι τὴν σύγχρονον αὐτῶν γλῶσσαν, τὴν γλῶσσαν τῆς κατ' ἀξίαν ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, φαφλατοῦν ἀκόμη τὰ μωρὰ τῆς δεκάτης τρίτης καὶ δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ψελλίσματα.

Καὶ μὴ νομίση τις, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι νέα γλῶσσα, ὡς τὴν ὀνομάζουσι οἱ ἐχθροὶ τῆς ἰσότητος. Δεκαοκτὼ ἑκατονταετηρίδες ἔπερασαν ἀπὸ τὴν ἐδίδαξε τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλὰ τὴν κατεσφάσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Γραικορωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ εἰς τὴν Δύσει ἡ τιμαριωτικὴ ὀλιγαρχία τῶν καταδουλωσάντων τὴν Εὐρώπην βαρβάρων ἐθνῶν· κ' ἤθελαν διόλου τὴν καταπνίξαι, ἀν δὲν μᾶς ἔπεμπεν ἡ θεία πρόνοια τὸ μέγα δῶρον τῆς τυπογραφίας, ἣτις διαλύει καθεκάσκη τὸ λογικὸν τὴν νηπιότητα, διδάσκουσα τὸν ἄνθρωπον τὰ ἀληθῆ του συμφέροντα. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀφοῦ ἐπαράγγειλε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τὴν ἰσότητα, ἀφοῦ εἶπεν ὅτι τῆς ἀγάπης εἶναι, **Νὰ μὴ ζῆτῆ τὰ ἑαυτῆς, ἀλλὰ ν' ἀποστρέφεται πᾶσαν ἀδικίαν**, συμπεραίνει τὴν παραγγελίαν μὲ τοὺς θαυμαστοὺς τούτους λόγους· Ἄς ἴμεν νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλο-

γίζομην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργησα τὰ τοῦ νηπίου.»
(Α'. Πρὸς Κορινθ. ιγ', 5 - 11.)

Ἔμεινε τελευταῖον νὰ ἀπολογηθῶ πρὸς τοὺς ἴσως μέλλοντας ν' ἀπορήσωσι, διὰ τί διακόπτω καὶ ποικίλω πολ-
λάκις τὴν ἐξήγησίν μου μὲ παλαιῶν ποιητῶν ἢ πεζο-
γράφων Ἑλλήνων μαρτυρίας. Ἐν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα εἰς
τοὺς νέους μας μαθήματα ἔγινε σήμερον καὶ τῆς ἑλλη-
νικῆς γλώσσης ἢ γνῶσις. Ὅσοι τὴν γνωρίζουν, μανθά-
νοντες, ὅτι καὶ οἱ πρόγονοί των μόνην πολιτείας βάσιν
ἐδρασαν ἐγνωρίζαν τὴν ἰσότητα, θέλουν μακαρίσειν ἑαυ-
τοὺς, ὅτι τὴν αὐτὴν ταύτην ἰσότητα τοὺς διδάσκει καὶ
ἡ ἱερά μας θρησκεία, μακαρίζουσα τοὺς «Πεινῶντας καὶ
διψῶντας τὴν δικαιοσύνην. (Ματθ. έ, 6.) Ἐπειτα οὐδὲ
νέος εἶναι ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐξηγήσεως. Ἐχω πα-
ράδειγμα ἔν' ἀπὸ τοὺς σοφωτάτους τῆς ἐκκλησίας πατέ-
ρας, Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρείας, ὅστις εἰς τὴν ἐξήγη-
σιν τῆς Γραφῆς μεταχειρίζεται κατακόρως καὶ τῶν ἔξω
ποιητῶν καὶ φιλοσόφων τὰς μαρτυρίας.

Ἐχει χρεῖαν ἀπολογίας ἴσως καὶ τοῦτο, ἡ Γαλλικὴ
λέγω ἐρμηνεία πολλῶν Ἑλληνικῶν ἢ Γραικικῶν λέξεων
ἢ φράσεων. Σκοπὸς τῆς τοιαύτης ἐξηγήσεως εἶναι νὰ
ἐλαφρύνω τῶν ὁμογενῶν μεираκίων τοὺς κόπους, ὅσα
διδασκόμενα τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, διδάσκονται, ἢ
μέλλουν μετολίγον νὰ διδαχθῶσι καὶ τὴν Γαλλικὴν.
Πρώτη γλῶσσα τῆς ἐλευθερίας ἐχρημάτισε τῶν προ-
γόνων μας ἡ γλῶσσα. Τὴν ἐδιαδέχθη σήμερον ἡ
Γαλλικὴ, ἡ πλέον ἐπιτήδειος παρὰ τὰς λοιπὰς νέας
γλώσσας νὰ σαλπίσῃ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ νὰ καταλύσῃ
τὴν ἀντίχριστον ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἐπειδὴ ἀπὸ τρεῖς
σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας ἕως τῆς σήμερον ἔγινε καὶ πλέον
τῶν ἄλλων περισπούδαστος.

Ἐν Παρισίοις, 10 Ὀκτωβρίου, 1831.

